Utjecaj pretjerane urbanizacije na ekološku održivost

Budim, Antonela

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:043601

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economcs & Business Zagreb

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet - Zagreb

Specijalistički diplomski stručni studij Ekonomika energije i okoliša

UTJECAJ PRETJERANE URBANIZACIJE NA EKOLOŠKU ODRŽIVOST

Diplomski rad

Antonela Budim

Zagreb, rujan 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet - Zagreb

Specijalistički diplomski stručni studij Ekonomika energije i okoliša

UTJECAJ PRETJERANE URBANIZACIJE NA EKOLOŠKU ODRŽIVOST

THE IMPACT OF OVERURBANIZATION ON ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY

Diplomski rad

Studentica: Antonela Budim

JMBAG: 0067534880

Mentor: dr.sc. Marin Strmota

Zagreb, rujan 2019.

Antonela Budim

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad: „utjecaj pretjerane urbanizacije na ekološku održivost“, isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da niti jedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad, u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, rujan 2019.

_____
(potpis)

Antonela Budim

STATEMENT ON ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm with my signature that the graduation thesis is exclusively the result of my own autonomous work based on my research and literature published, which is seen in the notes and bibliography used. I also declare that no part of the paper submitted has been made in an inappropriate way, whether by plagiarizing or infringing on any third person's copyright. Finally, I declare that no part of the paper submitted has been used for any other paper in another higher education institution, research institution or educational institution.

Student:

Zagreb, September 2019.

_____
(signature)

SAŽETAK

Suvremeno društvo postaje isključivo urbano društvo. Broj gradskog stanovništva u stalnom je porastu, a samim time se smanjuje broj seoskog stanovništva. Čak i ona seoska stanovništva nametnutim novim i suvremenijim načinom doživljavaju preobražaj te njihov stil život počinje nalikovati urbanom. Cilj ovog rada je prikazati koje su to karakteristike urbanizacije u zemljama u razvoju i nerazvijenim zemljama ali i kako ona utječe na ekološku održivost cijelog sustava. Ekološka održivost sve je prisutniji pojam te označava sposobnost održavanja određenog stanja i pojava ali i dovođenje u sklad čovjekove okoline u kojoj boravi. Definirat će se sve one aktivnosti koje narušavaju sklad između čovjeka i prirode, a koje dovode do direktnog smanjenja kvalitete života budućih naraštaja. Analizirat će se i stupanj urbanizacije Republike Hrvatske te dinamika razvoja urbanizacije, kao i usporedba s pojedinim državama Europske unije. U skladu sa sve većim problemima koje urbanizacija nosi, Europska komisija pokrenula je inicijativu „URBAN“ koja je osnovana s ciljem promicanja pilot projekta na svim područjima održivog urbanog razvoja. Izazovi su veliki a tiču se migracije, zapošljavanja, demografije i ekoloških problema kao što su zagađenje tla, vode i klimatske promjene. Program o Općem djelovanju Unije za okoliš do 2020. godine pod nazivom „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta“, prihvaćen je od strane Europskog parlamenta i Vijeća te će se u radu analizirati svi njegovi ključni dijelovi i prioritetni ciljevi. Zadnje poglavlje odnosi se na komparativnu analizu odabranih članica Europske Unije po pitanju reciklaže otpada putem dostupnih brojki za pojedine države. U zaključku se ustanovljuje kako razvijenost države utječe na brojke o reciklaži otpada.

Ključne riječi: urbanizacija, ekološka održivost, urbani razvoj, otpad, recikliranje otpada

SUMMARY

Modern society is becoming an exclusively urban society. The urban population is steadily increasing, which results in decrease of population in rural areas. Even the rural population, imposed with the new and modern way, is undergoing a transformation and its life becomes urban. The aim of this paper is to show characteristics of urbanization in developing and underdeveloped countries, but also its impact on the ecological sustainability of the entire system. Ecological sustainability is increasingly present with the appearance. It signifies the ability to maintain certain conditions and phenomena, but also to bring harmony to the human environment in which it resides. All those activities that disturb the harmony between man and nature, which lead to a direct decrease in the quality of the future generation, will be defined. The degree of urbanization of the Republic of Croatia with the dynamics of urbanization development will be analyzed as well as a comparison with individual countries of the European Union. Due to major problems that come with urbanization, the European Commission has launched the "URBAN" initiative, which is based on a pilot project in all areas of sustainable urban development. There are major challenges in terms of migration, employment, demographics and environmental issues such as soil, water and climate change. The Union's 2020 Community Action Program "Living well within the confines of our planet" has been accepted by the European Parliament and the Council, so this paper will analyze all its key parts and priority objectives. The last chapter dealt with a comparative analysis of the selected EU country on waste recycling through available figures for individual countries. In conclusion, it was found that the development of the country has as impact on waste recycling.

Key words: urbanization, ecological sustainability, urban development, waste, waste recycling

SADRŽAJ

SAŽETAK ..... **II**

SUMMARY ..... **III**

1. UVOD **1**

1.1. Predmet i cilj rada 1

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja 2

1.3. Sadržaj i struktura rada 2

2. URBANIZACIJA KAO SVJETSKI PROCES I NJENE POSLJEDICE **3**

2.1. Čimbenici masovne urbanizacije u 21.st 5

2.2. Karakteristike urbanizacije zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja 9

2.3. Socioekonomske posljedice urbanizacije 12

2.4. Utjecaj urbanizacije na ekološki razvoj i zdravlje 16

3. KARAKTERISTIKE I POLITIKE EKOLOŠKE ODRŽIVOSTI U EUROPSKOJ UNIJI **19**

3.1. Pojam ekološke održivosti 19

3.2. Aktivnosti populacije koje narušavaju ekološku održivost 21

3.3. Urbano siromaštvo - slučaj Republika Hrvatska 24

3.4. Sedmi akcijski program za okoliš (EAP) 32

4. URBANA POLITIKA KAO DIO REGIONALNE POLITIKE U EUROPSKOJ UNIJI **37**

4.1. Instrumenti održivog urbanog razvoja u Europskoj Uniji 37

4.2. Inicijativa „URBAN“ u programskom razdoblju 2014.-2020. godine 41

4.3. Nacionalna urbana politika – primjer pojedinih članica Europske Unije 44

5. KOMPARATIVNA ANALIZA RECIKLAŽE OTPADA ZEMALJA EUROPSKE UNIJE **49**

6. ZAKLJUČAK **57**

LITERATURA **59**

POPIS SLIKA I TABLICA **64**

ŽIVOTOPIS **65**

1. UVOD

Urbanizacija predstavlja brzorastući trend širom planete, a njen utjecaj snažniji je u zemljama u razvoju. Sama urbanizacija, uz niz pozitivnih karakteristika, sa sobom nosi i određene negativne nuspojave poput nagomilavanja otpada i inih problema. Gradovi tako postaju nagomilani otpadom za koje vlasti često ne mogu pronaći rješenje ili pak isto vide u zatrpavanju otpada na periferijama grada. Takav odnos prema okolišu, odnosno samom otpadu za mnoge gradove, pa tako i zemlje, predstavlja ekološku, a naposljetku i ekonomsku katastrofu. Europska Unija tako veliku pažnju pridaje očuvanju okoliša i gospodarenju otpadom pa shodno tome izdaje direktive koje se tiču djelovanja na spomenutu temu. Tako direktive Europske Unije, ali i naputci za cilj imaju zadovoljavanje potreba nacionalnog gospodarstva recikliranjem otpada, sprječavanjem utjecaja na okoliš povezanim s obradom, odnosno rafiniranjem neoštećenih materijala.

1.1. Predmet i cilj rada

U radu se istražuju čimbenici, kao i učinci urbanizacije i njenog shvaćanja od strane država u svijetu. Korištena literatura ističe važnost urbanizacije, ali i pozitivnih i negativnih elemenata koji tu urbanizaciju prate. Također, rad istražuje kako određene države, odnosno Europska Unija, djeluju u vidu očuvanja okoliša pa samim time i odlaganjem, odnosno recikliranjem otpada.

Cilj diplomskog rada ponuditi je teorijski i analitički pregled urbanizacije i ekološke održivosti u Europskoj Uniji, kao i urbane politike u državama članicama Europske Unije. Kao primarni cilj rada, nameće se analiziranje načina zaštite okoliša u zemljama Europske Unije, kroz obrade otpada s naglaskom na recikliranje.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

Metodologija rada postavljena je na temeljima stručne literature vezane uz urbanizaciju, njene karakteristike te utjecaje na gradove i okoliš. Također, stručna literatura, koja se temelji na knjigama, znanstvenim radovima i web stranicama povezanim s temom rada, tiče se i pojmova ekološke održivosti i urbane politike zemalja u Europskoj Uniji. Za analiziranje reciklaže otpada u zemljama Europske Unije sa svim popratnim faktorima, odnosno elementima, primjenjivala se metoda analize, selekcije, sinteze te generalizacije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Prvo poglavlje donosi uvod u temu, gdje je predstavljena sama tema rada, kao i njen predmet i cilj te izvori podataka i metode prikupljanja. Drugo poglavlje odnosi se na urbanizaciju koja se smatra svjetskim procesom, a opisane su i posljedice tog trenda. U poglavlju su predstavljeni i čimbenici masovne urbanizacije u 21. st., karakteristike urbanizacije zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja, kao i razni čimbenici urbanizacije. Treće poglavlje odnosi se na politike ekološke održivosti u Europskoj Uniji, a u istom je potpoglavlju objašnjen pojam ekološke održivosti te su analizirane i predstavljene aktivnosti populacije koje narušavaju ekološku održivost. Predstavljeno je i urbano siromaštvo u slučaju Republike Hrvatske, kao i trend urbanizacije u Hrvatskoj. Četvrto poglavlje vezano je uz urbanu politiku Europske Unije, a u tom poglavlju predstavljeni su neki od instrumenata održivog urbanog razvoja u Europskoj Uniji, kao i razne inicijative i nacionalne urbane politike na primjeru pojedinih država članica Europske Unije. Peto poglavlje donosi komparativnu analizu reciklaže otpada zemalja Europske Unije, gdje autorica donosi statističke podatke vezane uz otpad Europske Unije, kao i usporedbu u recikliranju i samog odnosa prema otpadu među državama članicama. U posljednjem poglavlju autorica donosi zaključak na zadanu temu.

2. URBANIZACIJA KAO SVJETSKI PROCES I NJENE POSLJEDICE

Globalizacija je dovela do snažnog ekonomskog razvoja i kretanja ljudi, proizvoda, a i kapitala. Tako postoji uska veza između urbanizacije i ekonomskog rasta, a dobar primjer su mnoge razvijene ili industrijalizirane zemlje te nekoliko zemalja u razvoju. Urbana područja, odnosno gradovi olakšali su razvoj, integraciju znanja te su bili inkubatori raznih civilizacija. Ipak, proces urbanizacije praćen je i velikim brojem problema, kao što su opskrba vodom, sanitarna zaštita, transport i sl.

U današnje doba, prvi put u povijesti više od polovice svjetskog stanovništva živi u gradovima. Danas gradsko stanovništvo u svijetu iznosi 3,7 milijardi ljudi, a očekuje se da će se taj broj udvostručiti do 2050. godine. Trend urbanizacije samo se ubrzava i 96% sve urbanizacije do 2030. godine odvijat će se u svijetu u razvoju. Ovaj globalni pomak prema urbanijoj svjetskoj populaciji povlači i razna pitanja poput osiguranja dostatne količine hrane, vode i energije. Kako urbanizacija, odnosno život u gradu postaje stvarnost za sve veći udio svjetskog stanovništva, vlade, tvrtke i civilno društvo moraju prepoznati da su upravo oni glavni akteri tog procesa te kao takvi moraju pronaći rješenje za moguće probleme vezane uz urbanizaciju u budućnosti.[1]

Pod procesom urbanizacije u suvremenim uvjetima podrazumijeva se razvoj gradova izražen porastom gradskog stanovništva i izmjena njegove socioekonomske strukture, ali i svi oni procesi na selu koji vode perspektivnom nadilaženju razlika između sela i grada, bilo na bazi razvoja neagrarnih djelatnosti ili na bazi preobražaja poljoprivrede na suvremenim tehničkim i društvenim osnovama. Tako proces urbanizacije ne obuhvaća samo razvoj gradova i gradskih te pretvaranja seoskih u gradska naselja, već i

[1] *Urbanization will change the (developing) world.* [online] Dostupno na: https://www.forbes.com/sites/danielrunde/2015/02/24/urbanization-development-opportunity/#2a18cb7b6ca3 (28.08.2019.)

pražnjenje, kao i napuštanje naselja udaljenih oblasti. Iz tog razloga, proces urbanizacije može se promatrati i kao širenje gradskog načina života.[2]

Urbanizacija kao pojam, najčešće se svodi na širenje tzv. gradske kulture, utjecaja sredstava masovne komunikacije, preobražaja u potrošački mentalitet, razvoja masovnog prometa i slično. Razvoj urbanizacije počiva na prirodnom priraštaju populacije, migracijama u grad i reklasifikacijama naselja. Razvojem tehnologije i društvene organizacije, migracije postaju glavni faktori urbanog rasta. Prema tome, urbani rast povezan je s industrijalizacijom, razvojem trgovine, prometa, tehnologije, komunikacijama i povećanjem migracija stanovništva. Navedeni faktori čine i proizvode promjene u fizičkom, ekološkom i socijalnom životu grada.[3]

Proces urbanizacije može se pratiti i kroz razne posljedice, među koje se mogu ubrojiti razlike u stupnju urbaniziranosti, stupnju koncentracije, ali i socijalne posljedice urbanizacije. Socijalne posljedice urbanizacije uključuju prije svega nejednolikosti stupnja urbaniziranosti teritorija, procese ruralizacije gradova i sela, procese socijalne diferencijacije i socijalne segregacije, ekološke probleme, te posljedice koje se očituju u području stambene izgradnje.[4]

Urbanizacija tako predstavlja proces porasta gradskog stanovništva, a samim time i proces u kojem se manja naselja transformiraju u gradska, odnosno ruralna područja postaju zahvaćena gradovima i širenjem istih.

U nastavku poglavlja predstavit će se čimbenici masovne urbanizacije u 21. st. Te su karakteristike urbanizacije vezane uz zemlje u razvoju, kao i nerazvijene zemlje.

[2] Bjelajac, S. i Vrdoljak, D. (2009). *Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, Vol. 2, No. 3, str. 9
[3] Čaldarović, O. (1987). *Socijalna pravda i nejednakosti – prilog razmatranju socijalne stratifikacije u urbanim sredinama*. Revija za sociologiju, Vol. 17, No. 1-2, str. 108
[4] Ibid, str. 111

Također će se objasniti i socioekonomske posljedice urbanizacije te njen utjecaj na ekološki razvoj planete.

2.1. Čimbenici masovne urbanizacije u 21.st

Brži razvoj ljudskog društva nametnuo je potrebu za naseljima s većom koncentracijom stanovništva. Sa stvaranjem prvih stabilnih poljoprivrednih viškova u selima, u plodnim dolinama velikih rijeka, javljali su se uvjeti za novu podjelu rada, u kojoj se iz okrilja poljoprivrede izdvajaju nepoljoprivredne djelatnosti. Prvi gradovi su tako nastali u trenutku kada su sela u plodnim dolinama prerasla svoje prirodne granice i, uslijed dublje podjele rada, postali uslužni centri za okolna sela, opskrbljujući ih svojim nepoljoprivrednim proizvodima i uslugama. Vremenom je grad postajao sve više ovisan o svom „zaleđu“ koje mu je pružalo poljoprivredne proizvode, ali uslijed veće koncentracije stanovništva dešavalo se daljnje produbljivanje društvene podjele rada, razgranatija struktura djelatnosti, veća produktivnost, a samim time i brži razvoj grada i okolnih sela. Kako lokaliteti postaju plodniji i prosperitetniji zbog eksploatacije resursa ili poljoprivrednih aktivnosti, gradovi počinju nastajati urbanizacijom ruralnih područja. Povećanje produktivnosti dovodi do gospodarskog rasta i većih mogućnosti zapošljavanja.

Razvoj gradova, odnosno širenje istih, svoje razloge pronalazi u više faktora koji su generirali dugovječne probleme u vidu ljudskog zdravlja, ekonomskog razvoja, utjecaja na okoliš, kao i klimatskih promjena.

Iako u literaturi nije uvriježena definicija faktora, odnosno čimbenika masovne urbanizacije, slobodno se za iste može reći da svoj ukus nalaze u industrijalizaciji,

modernizaciji i promjenama u načinu življenja, mogućnosti zaposlenja, raznim socijalnim naknadama te transformaciji urbanih gradova.[5]

Industrijalizacija predstavlja trend pomaka od stare poljoprivredne ekonomije do nove nepoljoprivredne ekonomije koja stvara modernizirano društvo. Industrijskom revolucijom privlači se sve više ljudi koji su se preselili iz ruralnih u urbana područja u cilju poboljšanja mogućnosti zapošljavanja. Što se komercijalizacije tiče, može se reći da trgovina igra bitnu ulogu u urbanizaciji. Distribucija dobara i usluga, kao i komercijalne transakcije u suvremeno doba razvile su moderne marketinške institucije i metode razmjene koje su snažno dovele do rasta gradova i gradova. Komercijalizacija i trgovina imaju opću percepciju da gradovi nude bolje komercijalne mogućnosti i prinose u odnosu na ruralna područja. Socijalne naknade i usluge su se promaknule u bitan čimbenik urbanizacije u svijetu. Naime, u gradovima postoje brojna socijalna davanja ali i same pogodnosti poput obrazovnih i rekreacijskih sadržaja, bolje sanitarne i zdravstvene zaštite te boljeg društvenog života općenito. Također, u gradovima postoje brojne mogućnosti zaposlenja koje neprestano privlače ljude iz ruralnih područja. Stoga, većina ljudi često seli u urbana područja kako bi pristupila dobro plaćenim poslovima jer urbana područja posjeduju mogućnosti zapošljavanja u svim razvojnim sektorima poput javnog zdravstva, obrazovanja, transporta, sporta, rekreacije i sl. Također, usluge i industrije stvaraju i povećavaju radna mjesta s većom dodanom vrijednošću, a to vodi do više mogućnosti zapošljavanja.

Budući da urbana područja postaju sve tehnološki razvijenija, zajedno s visoko sofisticiranom komunikacijom, infrastrukturom, medicinskim ustanovama, prosvjetljenjem, liberalizacijom i ostalim dostupnim društvenim pogodnostima, ljudi, a pretežito oni mladi, su skloniji životu u gradovima. U urbanim sredinama ljudi također

[5] *Causes of urbanization.* [online] Dostupno na: https://www.conserve-energy-future.com/causes-effects-solutions-urbanization.php (28.08.2019.)

prihvaćaju promjene u načinu života, stambenim navikama, stavovima, oblačenju, hranjenju, ali i vjerovanjima.[6]

Sve navedeno uzrokuje potrebu za razvijanjem bolje infrastrukture, boljim obrazovnim ustanovama, boljim zdravstvenim ustanovama, boljom prometnom mrežom, uspostavljanjem bankarskih institucija, boljim upravljanjem te naposljetku i boljim stanovanjem. Kako se to događa, ruralne zajednice počinju usvajati urbanu kulturu i na kraju postaju urbana središta koja i dalje rastu kako se sve više ljudi seli na takve lokacije u potrazi za boljim životom.

Tako su početkom 21. stoljeća sve izraženije promjene koje se ne događaju samo u pojedinim zemljama ili dijelovima svijeta, već su globalnih razmjera. Nagli i snažni porast broja gradskog stanovništva i općenito širenja gradova, utjecao je i doveo do promjena u gradskom prometu. Suvremeni gradovi, a posebice oni s velikom površinom i brojem stanovnika, suočavaju se s prometnim preopterećenjima, stoga im je nužna organizacija prometne infrastrukture. Zagušenost, onečišćenje okoliša, prevelika buka samo su neki od negativnih utjecaja koji su nažalost prisutni u mnogim svjetskim gradovima.[7]

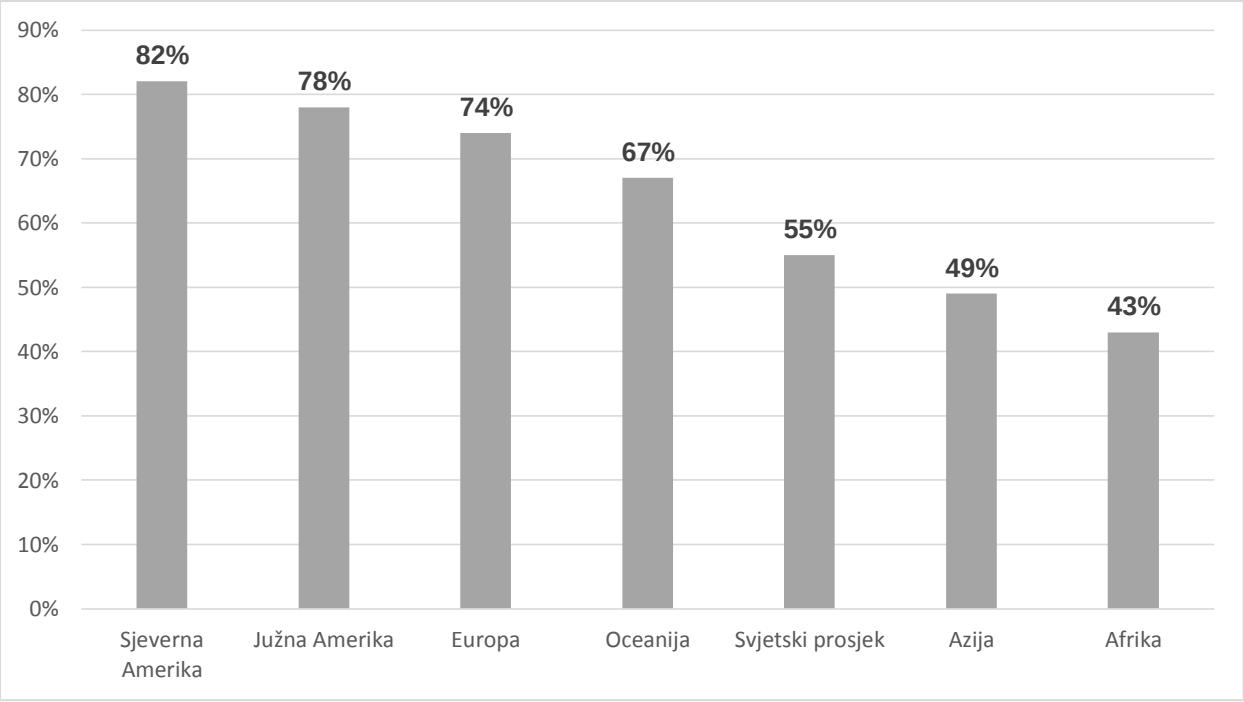
Što se svjetske slike tiče, može se reći da je urbanizacija uzela zamaha gotovo u svim zemljama svijeta. Gradovi postaju globalni ekonomski pokretači te su već tisućljećima centri djelovanja te pokretači rasta i produktivnosti. Koristeći ekonomiju razmjera, gradovi imaju posebnu sposobnost da postignu više, dodajući vrijednost i ljudima i tvrtkama.

Prije 50-ak godina većina urbanizacija dogodila se u ekonomski razvijenijim zemljama. Stanovništvo se masovno selilo iz ruralnih u urbana područja kako bi dobili posao u

[6] Wertheimer- Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj.* Str. 15
[7] Bošnjak, D. i Ižaković, I. (2017). Urbana mobilnost. *Paragraf, Vol. 1*, No. 1, str. 78

brzo rastućoj industriji u mnogim velikim gradovima. Ipak, najbrža urbanizacija se u posljednje vrijeme dešavala u ekonomski manje razvijenim zemljama, primjerice u Južnoj Americi, Africi i Aziji.[8]

Slika 1. Postotak urbane populacije u svijetu

Izvor: Izradila autorica prema: *Degree of urbanization.* [online] Dostupno na: https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/ (28.08.2019.)

Slika 1 pokazuje postotak ukupnog stanovništva koje živi u područjima koja su definirana kao "gradovi" u zemljama. Prema Slici 1, Sjeverna Amerika predstavlja najbrojniji urbanizirani kontinent u svijetu, s 82% stanovništva koje živi u gradovima. Južna Amerika također broji visoki stupanj urbanizacije sa 78% stanovništva u gradovima. Europa je pak na trećem mjestu po stupnju urbanizacije. Svjetski prosjek je oko 55%, a ispod njega su Azija i Afrika.

[8] *What causes urbanization?* [online] Dostupno na: http://www.geography.learnontheinternet.co.uk/topics/urbanisation.html (28.08.2019.)

Zaključno, danas u urbanim područjima živi polovina svjetskog stanovništva. Dok u razvijenim zemljama čak 74% stanovništva živi u gradovima, u nerazvijenim područjima Afrike i Azije taj je udjel dva puta manji. Stoga, urbanizacija predstavlja priliku za povezivanje većeg broja ljudi, kao i dostupnost energenata, odnosno vode i struje istima. Sve navedeno, osim što ih čini zdravijima i produktivnijima, također predstavlja rizik preopterećenja raznih javnih dobara, uključujući infrastrukturu, zdravstvo i obrazovanje, budući da se ti sustavi prilagođavaju povećanoj potražnji.

2.2. Karakteristike urbanizacije zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja

Slabo razvijene zemlje svijeta najviše zahvaća proces urbanizacije, a jedan od razloga snažne urbanizacije u zemljama u razvoju nalazi se u fokusu njihovih vlasti na ulaganja u gradove. S druge strane, ruralna područja su se zapostavljala stoga stanovništvo nije imalo izbora nego preseliti u urbana područja jer im je o tome ovisila egzistencija.

Teoretski gledano, jedan od razloga za trend snažne urbanizacije u navedenim zemljama, ogleda se u širenju sve većeg broja inovacija iz razvijenih zemalja svijeta u one slabije razvijene te u ovisnosti periferije (nerazvijene zemlje svijeta) o jezgri (razvijene zemlje svijeta). Također, bitnu ulogu u urbanizaciji zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja igra i povećano siromaštvo, raspad agrarnog i ruralnog društva, nepostojanje klasične industrije, dramatičan porast broja nezaposlenih te visoka polarizacija bogatih i siromašnih stanovnika te je logično je da velik broj ljudi, mahom nezaposlenih i nižeg stupnja obrazovanja, migrira u gradove u vidu bilo kakvog zaposlenja.[9]

[9] *Globalna urbanizacija* i njene posljedice. [online] Dostupno na: https://funkymem.com/zones/globalna-urbanizacija-i-njezine-posljedice (28.08.2019.)

Tako urbanizacija u najsiromašnijim dijelovima svijeta predstavlja posljedicu vanjskih čimbenika koji prodiru iz razvijenih zemalja. Jačanje procesa urbanizacije u slabije razvijenim zemljama započinje polovicom 20. stoljeća. Naime, ruralna područja su vrvjela od prenapučenosti i nedovoljno sredstava za egzistenciju, dok su se bolji uvjeti života sve više stvarali u urbanim središtima. Međutim, problemi koje urbanizacija donosi predstavljaju prevelik zalogaj za slabije razvijene zemlje svijeta, gdje većina stanovništva tih zemalja živi u divlje podignutim naseljima. Zemlje u razvoju su u posebno teškom položaju. Uglavnom se radi o slabim ekonomijama, snažnih polarizacija na relaciji bogati-siromašni, odnosno grada bogatih i grada siromašnih koji je razdvojen ne samo psihološkim nego i fizičkim barijerama.[10]

Stoga je očigledno da urbanizacija ne doprinosi toliko poboljšanju uvjeta života. Međutim, u dugoročnom smislu, pozitivne posljedice urbanizacije, postizanje urbanih komunalnih i ostalih standarda, svakako će se očitovati i u zemljama koje po gospodarskom razvoju kaskaju za ostalima. Ipak, kada se pravilno planira i upravlja, urbanizacija može igrati ključnu ulogu u iskorjenjivanju siromaštva. Visoko urbanizirane zemlje su povezane s niskim nivoom siromaštva, a urbanizacija je pomogla milijunima da izbjegnu siromaštvo putem poboljšanja razina produktivnosti, mogućnosti zapošljavanja, kvalitete života, obrazovanja i zdravlja, kao i pristupom poboljšanoj infrastrukturi i raznim uslugama.

U zemljama u razvoju razlozi zbog kojih ljudi napuštaju ruralna područja i prelaze u urbana područja razlikuju se od zemlje do zemlje, ali su im svima zajednički određeni uzroci.[11]

[10] Ibid
[11] *What are the causes of urbanization in poor countries?* [online] Dostupno na: HTTPS://WWW.THECLASSROOM.COM/WHAT-ARE-THE-CAUSES-OF-URBANIZATION-IN-POOR-COUNTRIES-13660201.HTML (29.08.2019.)

Primjerice, politički uzroci se vežu uz političke nemire gdje su obitelji prisiljene napustiti svoje domove te se sele u urbana područja u potrazi za utočištem i zaposlenjem. U tom slučaju, kada se velik broj ljudi odlije iz ruralnih područja, posebno u ratom razorenim zemljama, gradovi postaju zasićeni, a periferija tih istih gradova počinje se nagomilavati, što opet predstavlja određenu problematiku. Ekonomski razlozi pak, očituju se u problematici vezanoj uz siromaštvo u ruralnim područjima. Naime, čest je slučaj da velike korporacije izbacuju male poduzetnike, odnosno lokalne proizvođače s tržišta, što je čest slučaj u poljoprivredi. Tako su ti mali poduzetnici i lokalni proizvođači, prisiljeni preseliti u urbana područja u potrazi za boljim mogućnostima zapošljavanja. Također, porast industrije u zemljama u razvoju pružio je više mogućnosti zapošljavanja u urbanim područjima, a gradovi su zbog toga značajno porasli.

U mnogim zemljama u razvoju došlo je do prirodnog porasta stanovništva zbog razvoja medicine, bolje sanitarne zaštite i kvalitetnijeg obrazovanja, koje je doduše karakteristično i za razvijene zemlje. Ipak, što se tiče obrazovanja, za razvijene zemlje je karakteristično da se nakon studija, odnosno obrazovanja, stanovništvo u većoj mjeri vraća u mjesta gdje su prije živjeli, dok s druge strane, u zemljama u razvoju stanovništvo ostaje u gradovima gdje su se i obrazovali.[12]

Sve navedeno posebno je vidljivo u Aziji, gdje je porast urbanizacije u posljednja tri i pol desetljeća popraćen značajnim smanjenjem siromaštva. 1980-ih, Istočna Azija bila je regija s najvećom stopom siromaštva u svijetu, sa 77% stanovništva koje se klasificiralo kao siromašno. Taj postotak je do 2008. godine pao na samo 14%. Također u Kini je došlo do urbanizacije gdje je masivni ekonomski rast pomogao izvući 680 milijuna ljudi iz ekstremnog siromaštva između 1981. i 2010. godine te tako smanjiti stopu ekstremnog siromaštva s 84% na samo 10% u 2013. godini.[13]

[12] Lockheed, M. E., Verspoor, A. M. (1991). *Improving primary education in developing countries.* New York: Oxford University Press for World Bank, str. 44

[13] Kone, S., M. (2018). *Urbanization as a Transformative force.* International Journal of Scientific & Engineering Research, Vol. 9, No. 3, str. 35

Kako se gradovi zemalja u razvoju brzo šire, postoji opasnost da infrastruktura ne bude u toku s njihovim rastom ili povećanim očekivanjima stanovništva. Daljnjim urbaniziranjem gradova zemalja u razvoju, održivi razvoj sve više ovisi o uspješnom upravljanju urbanim rastom, posebno u zemljama s niskim dohotkom i srednjim dohotkom u kojima se predviđa da će tempo urbanizacije biti najbrži. Mnoge se zemlje u razvoju suočavaju s izazovima u ispunjavanju potreba rastućeg gradskog stanovništva, uključujući stanovanje, prijevoz, energetski sustav i drugu infrastrukturu, kao i zapošljavanje i osnovne usluge poput obrazovanja i zdravstvene zaštite. Tim zemljama su potrebne razne mjere, kao i snažne promjene koje bi rezultirale poboljšanjem života stanovnika urbanih i ruralnih područja, istovremeno jačajući povezanost između tih područja, kao i njihove postojeće ekonomske, socijalne i okolišne veze. Da bi se pogodnosti urbanizacije u potpunosti podijelile i uključile, politike upravljanja urbanim rastom moraju osigurati pristup infrastrukturi i socijalnim uslugama za cjelokupno stanovništvo, usredotočujući se na potrebe siromašnijih skupina za stanovanjem, obrazovanjem, zdravstvom te sigurnim okruženjem.

Globalno gledajući, razlika između urbanog i ruralnog se mijenja, a gradovi postaju pokretači promjene u ruralnim područjima. Ruralna područja imaju koristi od urbanizacije kroz povećanu potražnju za seoskim dobrima, koja pak mogu imati značajan utjecaj na smanjenje siromaštva u ruralnim područjima. Formuliranje potrebne politike za uspješnu urbanizaciju tako uključuje učinkovito upravljanje i urbano planiranje, dok financije predstavljaju najbitniji preduvjet za uspješnu realizaciju. Stoga, ako je loše planirana te se njom neadekvatno upravlja, urbanizacija će rezultirati širenjem siromaštva, neravnopravnošću te manje produktivnim gradovima.

2.3. Socioekonomske posljedice urbanizacije

Sam proces urbanizacije ima pozitivne i negativne ekonomske, odnosno socijalne učinke. Pozitivni učinci tako uključuju ekonomski razvoj i obrazovanje, dok negativno

utječe na postojeće socijalne usluge i infrastrukturu. Porast kriminala, raznih protuzakonitih radnji te gubitak domova kao mjesta stanovanja, jedan su od negativnih čimbenika urbanizacije. Također, postoji tendencija nedostatka socijalne potpore djeci u školi i kući od strane njihovih roditelja, zahvaljujući dinamičnom načinu života. Kriminal je vidljiviji u gradovima nego u ruralnim područjima, a kao takav utječe na svakodnevni život ljudi, njihovo kretanje i korištenje javnog prijevoza. Tako život u velikom gradu može stvoriti osjećaj nesigurnosti njegovim stanovnicima, što pak može rezultirati smanjenjem zajednice i formiranjem stanovništva s različitim prihodima pa i razinom sigurnosti.

Urbanizacija uvelike utječe na stanovnike iz više aspekata. Stanovnici zahvaćeni urbanizacijom imaju snažniji kontakt s tržištem rada koje je uspostavljeno u urbanim područjima. Tako se stanovništvo prilagođava tržištu rada, njegovim zakonima i potražnjom. Što se obitelji, odnosno društva tiče, sam način života u urbaniziranim gradovima ne dopušta dovoljno vremena za brigu o velikoj obitelji. Urbana područja karakteriziraju manje obitelji, za razliku od obitelji u ruralnim područjima čiji način života otvara dovoljno prostora za brigu o većoj obitelji, odnosno djeci. Nadalje, kako je dostupnost liječenja veća u urbanim područjima, stopa smrtnosti prirodno opada, a zahvaljujući naprednijoj zdravstvenoj zaštiti, obitelji imaju manje djece, što se očituje u opadanju ili stagniranju stope rasta gradskog stanovništva, a to ima posljedice na gospodarski rast urbanog područja. Stope plodnosti pale su toliko nisko da su neki gradovi nesposobni reproducirati vlastito stanovništvo i oslanjaju se na imigraciju kako bi potaknuli rast.[14]

Urbanizacija nosi i povećanje stope sudjelovanja žena na tržištu rada, gdje one postaju i donositelji odluka te moraju uravnotežiti profesionalne odgovornosti, odnosno obveze s obiteljskim obvezama. Vezano uz korelaciju između obitelji i urbanizacije, izlazak iz ruralnog društvenog prostora u urbani prostor generira promjene na području stope

[14] Dociu, M., Donarintu, A. (2012). *The Socio-Economic Impact of Urbanization*. International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, Vol. 2, No. 1, str. 48

rasta stanovništva, gdje se taj fenomen očitovao u smanjenju obitelji, odnosno njenih članova. Što se obrazovanja tiče, jasno je da je stanovništvu u ruralnom prostoru ograničen spektar obrazovanja, a samim time dolazi u pitanje osobni i intelektualni razvoj pa i evolucija pojedinca, što naravno ne mora biti nužno. Ipak, život u velikim gradovima otvara niz mogućnosti vezanih za obrazovanje, razna doškolovanja, obuke i sl, a dokazano je da su urbanizacija i porast gospodarskog, odnosno životnog standarda u pozitivnoj korelaciji.[15] Ipak, siromaštvo, nedostatak mogućnosti i problemi psihološke prilagodbe također su jedne od determinanti snažne urbanizacije. Taj problem identificira se u dijelu stanovništva koje je raseljeno urbanom ekspanzijom, a to isto stanovništvo nailazi na poteškoće u prilagodbi standardima urbanih područja. Naime, evolucija, bilo socijalna ili ekonomska, ima ulogu pokretača društva koje pak negativno mogu utjecati na ruralno stanovništvo zahvaćeno ekspanzijom, stvarajući tako lanac negativnih učinaka.[16]

Što se ekonomskih aspekata tiče, utjecaj urbanizacije na ekonomiju za posljedice ima i pozitivne i negativne učinke. Urbanizacija sa sobom nosi i razvoj, odnosno diverzifikaciju aktivnosti, kao i mogućnost za otvaranje novih radnih mjesta. Usprkos spomenutom gospodarskom rastu, kao rezultatu urbanizacije, ista može generirati i velike nejednakosti. Primjerice, Indija ima jednu od najvećih stopa nejednakosti na svijetu[17], s tim što jedna osmina indijskog gradskog stanovništva živi u „slamovima“. Jedan od razloga za taj utjecaj je velika migracija iz ruralnih područja Indije prema urbanijim gradovima. Međutim, nedostatak radnih mjesta u kombinaciji s nedostatkom stambenog prostora rezultirao je razvojem slamova, koji se u mnogim literaturama navode kao sinonim za siromaštvo. Također može doći do pada broja državnih poduzeća u državnom vlasništvu, što pak rezultira otpuštanjima, odnosno rastom nezaposlenosti.

[15] Correlates, Determinants & Consequences. [online] Dostupno na: https://ourworldindata.org/urbanization (27.08.2019.)

[16] Ibid

[17] Impacts of urbanization. [online] Dostupno na: https://sites.google.com/site/impactsofurbanisation/economic-impacts (27.08.2019.)

Infrastruktura gradova mnogo je veća od infrastrukture ruralnih područja. Povećanjem gospodarskog učinka, pojedinci mogu iskoristiti blizinu, raznolikost i pristup okolnim područjima. Prometne veze, poput autobusnih autobusa i vlakova, rezultiraju većim pristupom stanovnika pa te veze omogućavaju zaposlenicima da brže putuju na posao i stoga rade duže, u usporedbi s ljudima koji su prisiljeni pješačiti kilometre u ruralnim sredinama kako bi putovali u cilju prodaje svoje robe na tržištu. Te veze pridaju značenju trgovine jer se roba može uvoziti i izvoziti iz regije u regiju, potičući rast za sve veličine poduzeća; pomažući poboljšati sredstva za život i gospodarski rast određenog mjesta. Tako su troškovi života u urbanim područjima vrlo visoki. Kada se to kombinira s nasumičnim i neočekivanim rastom, kao i nezaposlenošću, dolazi do širenja nezakonitih naseljenih mjesta, odnosno „slamova“. Rast slamova u urbanim područjima još je više pogoršan brzom industrijalizacijom, nedostatkom razvijenog zemljišta za stanovanje, te velikim priljevom seoskih migranata u gradove.

Ekonomski rast tako obično podrazumijeva proces u kojem se ruralno zemljište pretvara u urbano područje, a urbanizacija u ekonomskom pogledu predstavlja prijelaz s agrarno utemeljenog gospodarstva na urbano gospodarstvo, temeljeno na uslugama i industriji. Gradovi su oduvijek bili u središtu tehnološkog napretka i gospodarskog rasta, a stvaranje radnih mjesta i prosperitet privlače ljude. Ipak, neviđeno brzi rast nekih gradova uzrokovao je štetne implikacije, poput onečišćenja okoliša, socijalnog nasilja i ekonomske nejednakosti.[18]

Tako se stanovnicima urbanih područja otvara pristup novim tehnologijama i raznim područjima djelovanja, što pak može donijeti rast dohodaka stanovništva i sam razvoj istih. Također, urbanizacija donosi i razvoj infrastrukture, kao i povećanje broja motornih vozila koja generiraju i intenziviraju potrošnju resursa, što pak za posljedicu ima povećanje razine zagađenja zraka, negativan utjecaj na okoliš i zdravstveno stanje pojedinaca, što je detaljnije objašnjeno u narednom potpoglavlju.

[18] Ibid

2.4. Utjecaj urbanizacije na ekološki razvoj i zdravlje

Urbanizacija također ima pozitivne i negativne učinke na zdravlje. Glavne prednosti povezane su s lakšim pristupom bolnicama, klinikama i zdravstvenim službama uopće. U mnogim gradovima gospodarenje krutim otpadom nije učinkovito ili ne postoji. Gospodarenje krupnim otpadom podrazumijeva pravilno prikupljanje, prijenos, recikliranje i zbrinjavanje svih materijala koji se odbacuju, uključujući plastiku, papir i karton, prehrambeni otpad itd. Nažalost, gradski otpad često završi na ilegalnim odlagalištima na ulicama, na otvorenim prostorima, u rijekama ili odvodima. Navedeno može dovesti do onečišćenja podzemnih i površinskih voda koje se mogu koristiti kao izvor za pitku vodu.

Industrijskom revolucijom, čovječanstvo je uvelike utjecalo na atmosferu, a sama revolucija pridonijela je demografskoj ekspanziji koja je pomogla pri zadovoljenju osnovnih životnih potreba čovjeka. Najveće promjene i utjecaji na okolinu događaju se zbog naglog rasta stanovništva i razvoja novih tehnologija i tehnološke revolucije. Glavni se problem javlja u činjenici da se uz rast svjetske populacije, populacija u gradovima utrostručuje. Tako urbano stanovništvo utječe na prirodu samim korištenjem hrane, energije, vode i zemlje.[19]

U posljednja dva stoljeća uvelike je uočen negativan utjecaj stanovništva na okoliš. Velike i brze promjene u ljudskom životu, bolji higijenski uvjeti, napredak medicine te mnogi drugi faktori pridonijeli su produženju prosječnog životnog vijeka čovjeka, što je naravno i utjecalo na povećanje svjetske populacije. Navedene su činjenice uzrokovale krčenje šuma zbog poljoprivrednih zemljišta te onečišćavanje površinskih i podzemnih voda. Tako se gradovi suočavaju s raznim okolišnim problemima, ali uz sve to javlja se i

[19] Goodstein, E. (2003) *Ekonomika i okoliš*. Zagreb: Mate, str. 57

problem neadekvatnih financijskih izvora, povećanog siromaštva, neodrživog korištenja zemlje, nedostatak zelenih površina te problem higijene.[20]

Na temelju prethodno navedenog može se zaključiti kako gradovi rastu, odnosno prostorno se proširuju i postaju sve zgusnutiji, a samim time povećavaju se i njihovi okolišni i ekološki problemi. Urbana ekspanzija koja se odvija u šumama, močvarama i poljoprivrednim sustavima dovodi do uništavanja krajolika, odnosno staništa mnogih bića. Urbanizacija, koju prati tendencija snažne potrošnje, zahtijeva velika prirodna bogatstva pa tako stvara sve veće količine otpada, što dalje vodi do povećane razine zagađenja zraka, vode i tla. Urbano stanovništvo djeluje u svom okruženju, a to isto stanovništvo mijenja svoje okruženje konzumiranjem hrane, energije, vode i zemlje.

Ljudi koji žive u urbanim područjima imaju različite obrasce ponašanje, a samim time i navika od stanovnika u ruralnim područjima. Primjerice, gradsko stanovništvo troši mnogo više hrane, energije i trajnih dobara od ruralnog stanovništva. U Kini je tijekom 1970-ih gradsko stanovništvo konzumiralo više nego dvostruko više svinjskog mesa nego ruralno stanovništvo koje je uzgajalo svinje. S ekonomskim razvojem, razlika u potrošnji je opadala iz razloga što se ruralno stanovništvo kvalitetnije prehranjivalo. Ipak, čak i desetljeće kasnije, gradsko je stanovništvo imalo 60% više svinjskog mesa u prehrani nego li je to bio slučaj u ruralnog stanovništva. Takva povećana konzumacija mesa indikator je povećanog bogatstva u toj državi, dok primjerice u Indiji, gdje su mnogi stanovnici grada vegetarijanci, indikator blagostanja ogleda se u većoj potrošnji mlijeka.[21]

Ukoliko se za primjer uzme Kina, kao savršen pokazatelj urbanizacije i njenih posljedica, može se uvidjeti kako je u toj zemlji potrošnja ugljena po stanovniku u gradovima trostruko premašila potrošnju u ruralnim područjima. Kako zemlje prelaze iz

[20] Ibid, str. 61
[21] Taylor, J., Hardy, K. (1986). *Consumer Demand in China: A Statistical Factbook*. Boulder: Westview Press, str. 112

upotrebe nekomercijalnih oblika energije u komercijalne oblike, relativna cijena energije raste, a državne ekonomije tako često postaju učinkovitije jer se razvijaju zbog napretka u tehnologiji i promjenama u načinu potrošnje. Ipak, urbanizacija svjetske populacije vodi k povećanju ukupne potrošnje energije unatoč učinkovitosti i novim tehnologijama, što naposljetku vodi k štetnim učincima na okoliš.[22]

Veliki broj motornih vozila i industrijsko zagađenje čine kvalitetu zraka u urbanim područjima izuzetno lošima. Visoke koncentracije čestica uzrokovanih zagađenjem, oštećuju ljudsko zdravlje izravno uzrokujući niz respiratornih bolesti i pogoršavajući srčane bolesti.[23]

Sve u svemu, mnogi su se gradovi u razvijenim zemljama suočili s urbanim izazovima okruženja. Primjerice, Los Angeles je dramatično smanjio zagađenje zraka, a mnogi drugi gradovi koji su odrasli u blizini rijeka, uspjeli su očistiti vode koje su desetljećima bile zagađivane industrijskim razvojem.[24] Ipak, bitno je napomenuti kako gradovi na početku svog razvoja uglavnom nemaju dovoljno sredstava potrebnih za ublažavanje utjecaja urbanizacije na okoliš. Ukoliko se uzme u obzir da nedostatak resursa, odnosno sredstava prati i neučinkovita vlast, gradu koji se razvija i širi, potrebno je više godina kako bi se situacija stabilizirala.

[22] *Urbanization: An Environmental Force to Be Reckoned With.* [online] Dostupno na: https://www.prb.org/urbanization-an-environmental-force-to-be-reckoned-with/ (26.08.2019.)
[23] *Urbanization and health*. [online] Dostupno na:http://www.who.int/bulletin/volumes/88/4/10-010410/en/ (27.08.2019.)
[24] Linden, E. (1996). *The Exploding Cities of the Developing World*. Foreign Affairs, Vol. 75, No. 1, str. 54

3. KARAKTERISTIKE I POLITIKE EKOLOŠKE ODRŽIVOSTI U EUROPSKOJ UNIJI

U ovom poglavlju objašnjen je pojam ekološke održivosti te faktori koji istu čine. Navedene su aktivnosti populacije koje narušavaju ekološku održivost, a predstavljen je i koncept urbanog siromaštva u slučaju Hrvatske, kao i sedmi akcijski program za okoliš (EAP).

3.1. Pojam ekološke održivosti

Koncepcija održivog razvoja najčešće je u korelaciji sa zaštitom okoliš usprkos ostalim elementima poput sociokulturne, ekonomske i tehnološke učinkovitosti. Ekološka održivost osigurava razvoj praćen očuvanjem i održavanjem osnovnih ekoloških procesa, raznolikosti te resursa.

Pojam ekološke održivosti usko je povezan s održivim razvojem, koji podrazumijeva proces postizanja ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.[25] Održivi razvoja predstavlja ostvarivanje tri opća cilja ekološke održivosti a to su:[26]

- stabilni gospodarski razvoj,
- pravedna raspodjela socijalnih mogućnosti te
- zaštita okoliša.

[25] Srpak, M. (2017.) *Ekološka održivost*. Čakovec: Međimursko veleučilište u Čakovcu, str. 2
[26] Ibid, str. 3

Ti se ciljevi, uz uvažavanje odgovornosti države na međunarodnoj razini za globalna pitanja, mogu ostvariti jedino zajedničkom suradnjom svih dionika. U ostvarivanju spomenutih ciljeva treba se voditi općim načelima održivog razvoja, a to su:[27]

- Zaštita ljudskog zdravlja,
- Promicanje i zaštita temeljnih ljudskih prava,
- Solidarnost unutar generacija i među generacijama,
- Ostvarivanjem otvorenog i demokratskog društva,
- Uključivanje građana,
- Uključivanje poslodavaca i socijalnih partnera,
- Socijalna odgovornost poslodavaca,
- Integracija gospodarskih, socijalnih i okolišnih sastavnica u izradi svih politika,
- Obrazovanje za održivi razvoj,
- Usklađenost politika svih razina uprave i lokalne samouprave,
- Upotreba najbolje moguće dostupne tehnologije,
- Obnavljanja prirodnim resursima,
- Promicanje održive proizvodnje i potrošnje,
- Predostrožnost i prevencija,

Održivi razvoj tako obuhvaća društvenu održivost, odnosno iskorištavanja resursa koje treba koristiti na način da se povećaju jednakosti i društvena pravda, a smanjuju društveni poremećaji, dok se u polju ekološke održivosti ogleda u održivosti očuvanja okoliša bez štetnih faktora, odnosno u načinu djelovanja po kojem biološki sustavi ostaju raznoliki i produktivni tijekom vremena.

[27] Ibid, str. 5

3.2. Aktivnosti populacije koje narušavaju ekološku održivost

Jedan od najbitnijih čimbenika koji utječu na samo stanje okoliša jest čovjekovo upravljanje, odnosno njegov odnos prema okolišu, koji je kroz povijest, a posebice u posljednjem stoljeću, prožet neodgovornošću i nedostatkom ekološke svijesti. Ljudska aktivnost može se izravno pripisati masovnom ekološkom onečišćenju u posljednja dva stoljeća, nasuprot milijunima godinama razvoja ekosistema.

Ljudski utjecaj na okoliš postao je jedna od glavnih tema vlasti država diljem svijeta, a poznato je i zanimanje Europske Unije za tu temu, što će biti analizirano u narednom poglavlju.

Ekološku održivost narušavaju razni onečišćivači, koji prema svom podrijetlu mogu biti:[28]

- prirodni (erupcije vulkana, gejziri, potresi, požari, poplave, klimatske promjene i dr.) i
- antropogeni (industrija, poljoprivreda, izazvani požari, sječa šuma, izgaranje goriva i dr.)

Tako od svršetka 18. stoljeća, primjenom dostignuća prve industrijske revolucije, a posebno u tijeku 20. stoljeća, antropogenim djelovanjem nastaju brojne promjene u svim dijelovima ekosfere. One se očituju u onečišćenju zraka, vode i tla, mogućem utjecaju na klimatske promjene, postupnoj razgradnji stratosferskog sloja ozona, smanjenju snježnog i ledenog pokrivača, deforestaciji, degradaciji i osiromašenju tla, smanjenju bioraznolikosti, itd. Drugim riječima, kontinuiran negativni utjecaj na okoliš uzrokovao je niz ekoloških problema. Ekološki se problemi manifestiraju na globalnoj (globalno zagrijavanje atmosfere, smanjivanje ozonskog omotača), regionalnoj (“kisele

[28] Ibid, str. 33

kiše", zagađenje podzemnih voda, velika izlijevanja ulja) i lokalnoj (zagađenje vode, zraka, nedopušteno odlaganje otpada) razini.[29]

Kao najvažniji uzročnici negativnog utjecaja na okoliš, nameću se porast stanovništva i urbanizacija, razvoj niza gospodarskih djelatnosti, osobito poljoprivrede, industrije, prometa, turizma, potrošnja fosilnih goriva, povećanje količine i vrsta otpada, itd.

Broj stanovnika, posebno u zemljama u razvoju, ubrzano se povećava u posljednja dva stoljeća. S obzirom da su zalihe prirodnih resursa u velikoj mjeri iscrpljene ili na granici iscrpljivosti (osobito pitka voda, plodno tlo, šume ili riblji fond), a da je za prehranu stanovništva nužno povećati gospodarsku aktivnost, postavlja se pitanje održivosti prirodnog sustava u navedenim uvjetima. Proces urbanizacije uzrokuje znatan pritisak na okoliš, osobito od druge polovine 20. stoljeća. Od godine 1950., broj stanovnika gradova povećao se sa 750 milijuna na 2,5 milijardi ljudi u 1995. godini, a danas je ta brojka iznad 4 milijarde. Nadalje, procjenjuje se da godišnje više od 60 milijuna ljudi seli iz ruralnih u urbana područja.[30]

U 2025. godini očekuje se da će više od 5 milijardi ljudi živjeti u gradovima, pri čemu se 90% povećanja očekuje u zemljama u razvoju. Koncentracija velikog broja stanovnika, osobito u zemljama u razvoju, u milijunskim gradovima, utječe na okoliš povećanom potrošnjom vode, onečišćenjem zraka, povećanjem buke, povećanjem komunalnog i industrijskog otpada, itd. Stoga će se pritisak na okoliš nastaviti i u budućnosti, a bitno je naglasiti da su 1995. godine na Zemlji bila 23 grada s više od osam milijuna stanovnika, od kojih više od 80% u zemljama u razvoju[31], dok danas gotovo 40 gradova broji više od 8 milijuna stanovnika.

[29] Afrić, K. (2002). *Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema*. *Ekonomski pregled, Vol. 53, No.* 5-6, str. 581
[30] Ibid, str. 40
[31] Glavač, V. (2001). *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, str. 155

U nerazvijenim zemljama početkom tisućljeća, radi nedovoljne prehrane gladovalo je 1,2 milijarde ljudi, a od gladi umiralo više od 40 milijuna ljudi godišnje[32]. Danas je ta brojka u blagom padu, no uzroci takvog stanja, pored već istaknutog brzog rasta stanovništva, su i neplodnost tla, nedovoljne količine vode, neodgovarajuća zdravstvena skrb, itd. Povećana proizvodnja hrane, koja je nužna zbog porasta stanovništva, moguća je intenzivnijim razvijanjem poljoprivrede, uz povećanje površina poljoprivredih zemljišta te veću upotrebu mehanizacije, veću upotrebu gnojiva, veću potrošnju vode, čime bi se i povećao negativan utjecaj na okoliš.[33]

Posljedice takvog razvoja poljoprivrede vidljive su u razvijenim zemljama u posljednjih nekoliko stoljeća. Pritisak na okoliš također je i posljedica razvoja prometa te razvoja prerađivačke industrije, osobito onih grana temeljenih na klasičnim tehnologijama, koje su znatno resursno i energetski intenzivnije. Potrošnjom primarnih fosilnih (drveni i kameni ugljen, nafta, zemni plin) i sekundarnih fosilnih goriva (benzin, lož ulje, koks, gradski plin) i sječom šuma, povećava se koncentracija CO2 u atmosferi, čime se, između ostaloga, utječe i na povećanje prirodnog učinka staklenika.[34]

Intenziviranjem procesa proizvodnje i potrošnje, osobito u razvijenim zemljama, povećava se pritisak na okoliš, kako zbog količine, tako i zbog sastava otpada. To se osobito odnosi na problematiku zbrinjavanja nuklearnog otpada i opasnog otpada, ali i sve većih količina komunalnog i tehnološkog otpada. Procjenjuje se da znatno veći utjecaj na onečišćenje okoliša imaju razvijene nego li nerazvijene zemlje. Tako, jedan Amerikanac opterećuje globalni okoliš oko petnaest puta više, jedan Nijemac oko deset puta više nego jedan Egipćanin, Argentinac ili Filipinac. Osamdeset milijuna Nijemaca opterećuje globalni okoliš više nego 900 milijuna Indijaca.[35]

[32] Brown, L. (2001). *Eradicating Hunger: A Growing Challenge, State of the World 2001.* New York: W.W. Norton & Co, str. 140
[33] Afrić, K. (2002). *Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema*. *Ekonomski pregled, Vol. 53, No.* 5-6, str. 588
[34] Ibid, str. 590
[35] Glavač, V. (2001). *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, str. 59

Ljudski utjecaj na okoliš ogleda se na nekoliko načina, kao npr. njegovo zagađenje što između istoga rezultira i emisijma stakleničkih plinova. Također, iscrpljivanje prirodnih resursa javlja se kao izravan rezultat ljudskih aktivnosti. Iako tehnologija čini živote ljudi lakšim i udobnijim, ona predstavlja i veliku prijetnju okolišu.

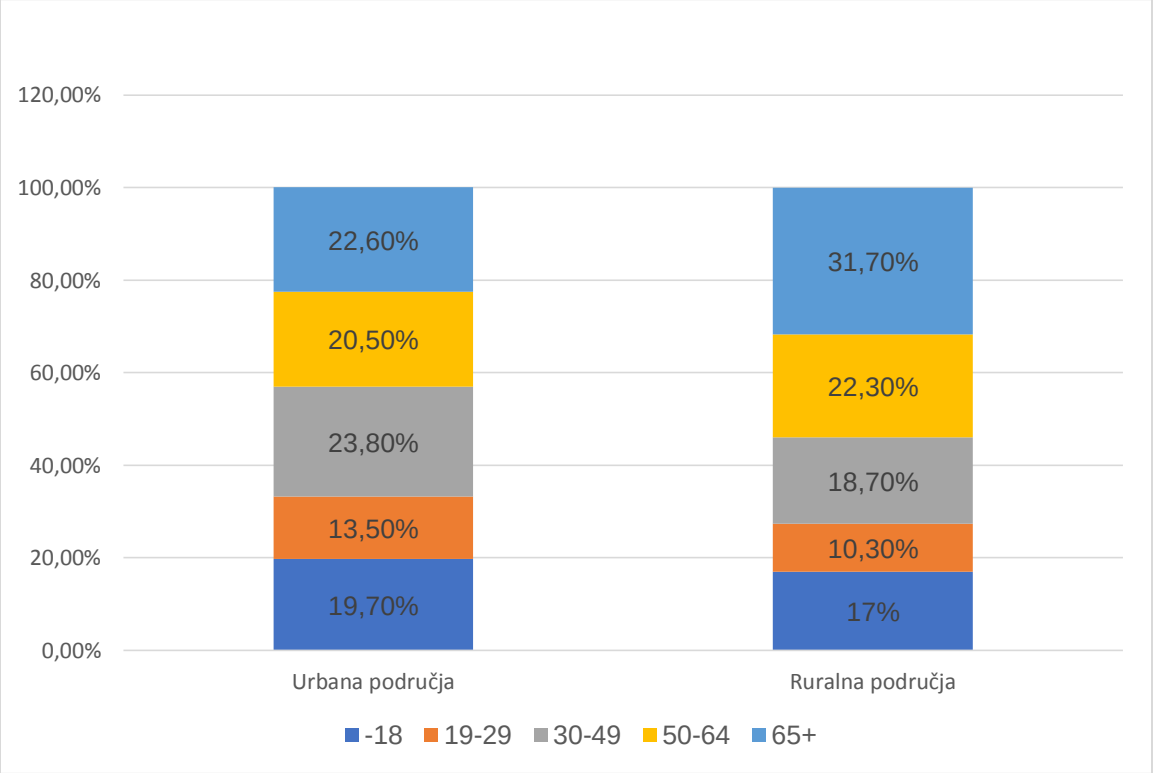
3.3. Urbano siromaštvo - slučaj Republika Hrvatska

Čest je slučaj da stanovništvo iz ruralnih područja pokušava naći bolju budućnost u urbanim sredinama tražeći posao ali njihovi planovi ostaju neostvareni zbog velikog broja stanovnika koje je snašla ista sudbina te ostaju u gradu postajući beskućnicima. Iako se navedeni slučajevi ne dešavaju često u Republici Hrvatskoj, pojam urbanog siromaštva poznat je i u okvirima Republike.

Urbano siromaštvo obično se definira na dva načina: kao apsolutni standard zasnovan na minimalnom iznosu prihoda potrebnom za održavanje zdravog i minimalno ugodnog života te kao relativni standard koji se postavlja na temelju prosječnog životnog standarda u naciji.[36]

[36] McDonald, J., McMillen, D. (2008). *Urban economics and real estate : theory and policy*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd, str, 397

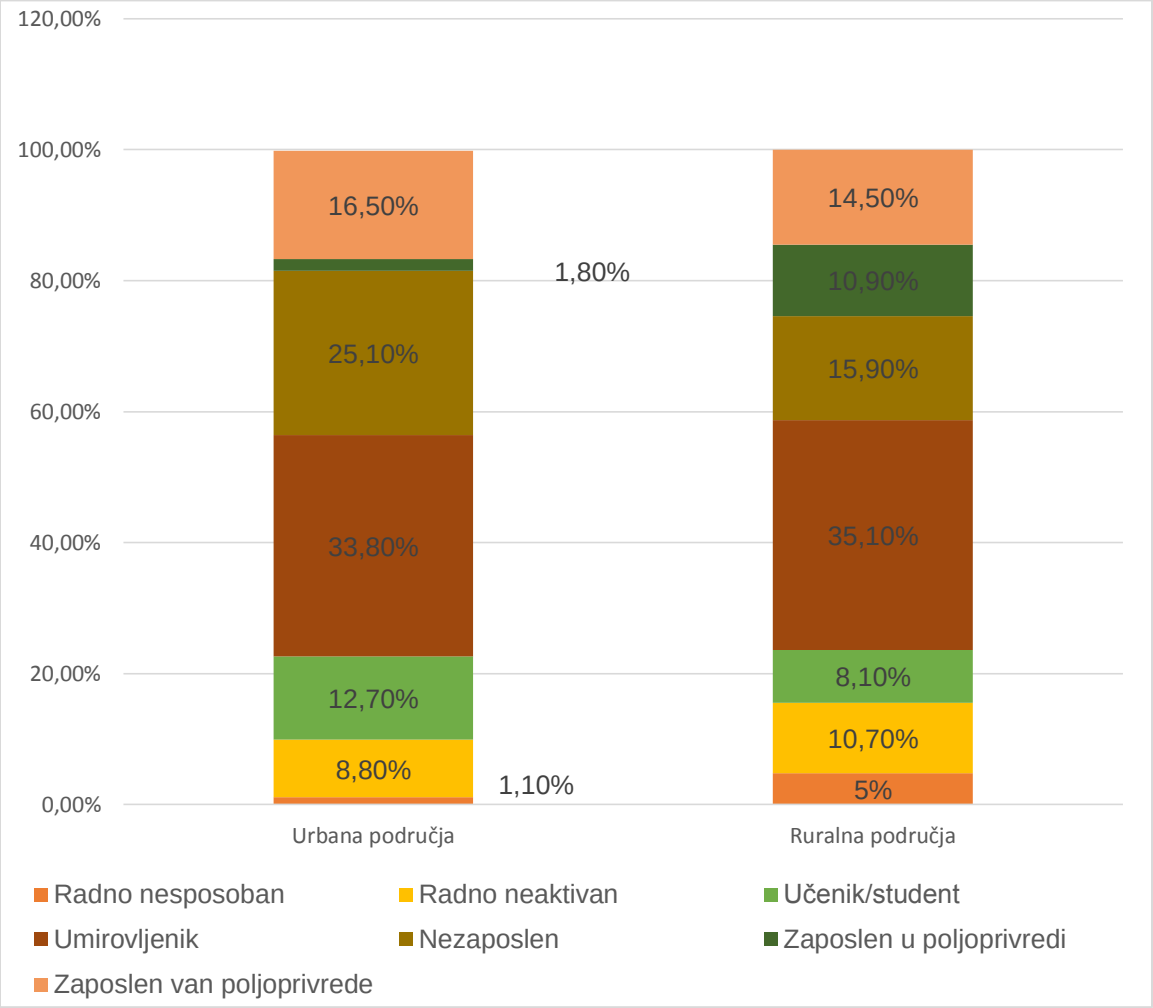
Slika 2. Dobna struktura siromašnih u RH prema stupnju urbaniziranosti

Izvor: izradila autorica prema: Šućur, Z. (2016). Urbano i ruralno siromaštvo u Republici [online] Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/304139/urbano%20i%20ruralno%20siromastvo%20u%20rh.pdf (29.08.2019.)

Slika 2 tako prikazuje da u ruralnim područjima među siromašnima prevladavaju starije osobe koje čine gotovo 1/3 svih siromašnih, dok starija populacija (65+) skupa sa starijim osobama na tržištu rada (50-64) čine 54% svih ruralnih siromašnih osoba. Urbana područja broje vrlo sličan postotak siromašnih osoba u 3 grupe starosti (između 30-49, 50-64 te 65+).

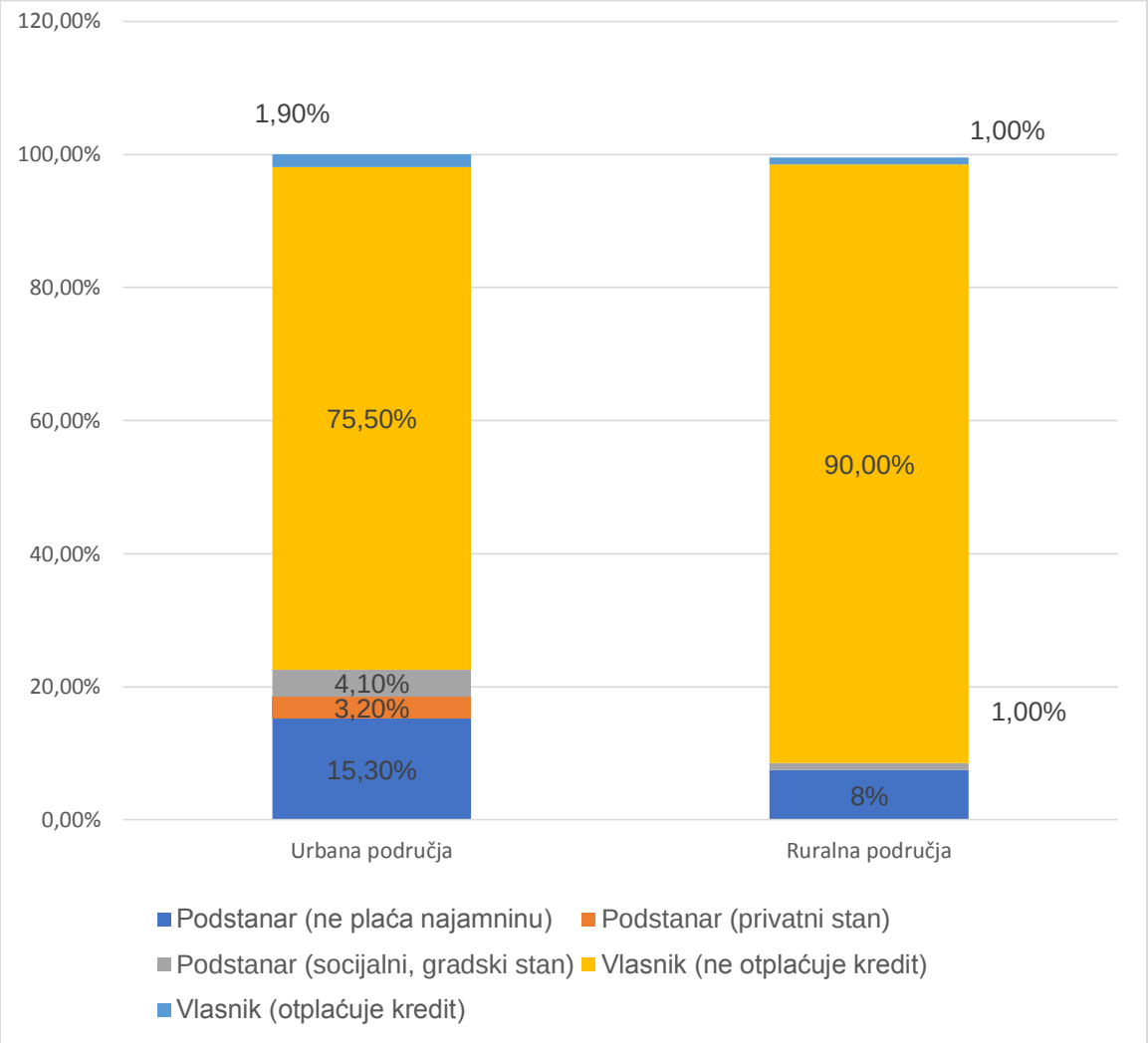
Slika 3. Zaposlenička struktura siromašnih u Republici Hrvatskoj prema stupnju urbaniziranosti

Izvor: izradila autorica prema: Šućur, Z. (2016). Urbano i ruralno siromaštvo u Republici [online] Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/304139/urbano%20i%20ruralno%20siromastvo%20u%20rh.pdf (29.08.2019.)

Među siromašnima iz ruralnih područja poljoprivrednici čine oko 11%. Također je u ruralnim područjima veći udio među siromašnima radno neaktivnih i radno nesposobnih osoba (sukladno razlikama u dobnoj strukturi). Urbana područja siromašnog stanovništva većinski čine umirovljenici s 33,80% i nezaposleni s 25,10%. Najmanje je radno nesposobnih s 1,1% te zaposlenih u poljoprivredi, kojih je 1,80%.

Slika 4. Stambeni statusi siromašnih osoba u Republici Hrvatskoj prema stupnju urbaniziranosti

Izvor: izradila autorica prema: Šućur, Z. (2016). Urbano i ruralno siromaštvo u Republici [online] Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/304139/urbano%20i%20ruralno%20siromastvo%20u%20rh.pdf (29.08.2019.)

U ruralnim područjima siromašni rjeđe žive kao podstanari bez obzira na tip podstanarstva (7% u odnosu na 22,7% u urbanim područjima). Što se urbanih područja tiče, većina je vlasnika koji ne otplaćuju kredit, što dakako može nalagati da žive u domovima koje su naslijedili. Najmanje je vlasnika koji otplaćuju kredit (1,9%).

Nadalje, na razini Europske Unije, urbanizacija je uzela maha u određenim glavnim gradovima, što je vidljivo u Tablici 1.

Tablica 1. Broj stanovnika određenih zemalja i gradova Europske Unije

Zemlja	Grad	Broj stanovnika	%
Belgija		**11.398.589**	
	Bruxelles	174.383	1,5%
Danska		**5.781.190**	
	Kopenhagen	602.481	10,4%
Njemačka		**82.792.351**	
	Berlin	3.575.000	4,3%
Irska		**4.830.392**	
	Dublin	544.107	11,3%
Grčka		**10.741.165**	
	Atena	664.046	6,2%
Španjolska		**46.658.447**	
	Madrid	3.228.358	6,9%
Francuska		**66.926.166**	
	Pariz	2.229.621	3,3%
Hrvatska		**4.105.493**	
	Zagreb	803.900	19,6%
Italija		**60.483.973**	
	Rim	2.873.000	4,8%
Netherlands		**17.181.084**	
	Amsterdam	821.752	4,8%
Austria		**8.822.267**	
	Beč	1.765.000	20,0%
Poland		**37.976.687**	
	Varšava	1.765.000	4,6%
Portugal		**10.291.027**	
	Lisabon	504.718	4,9%
Finska		**5.513.130**	
	Helsinki	631.695	11,5%
Švedska		**10.120.242**	
	Stockholm	965.232	9,5%
Velika Britanija		**66.273.576**	
	London	8.136.000	12,3%
Island		**348.450**	
	Reykjavik	122.853	35,3%
Norveška		**5.295.619**	
	Oslo	634.293	12,0%
Švicarska		**8.484.130**	
	Bern	123.466	1,5%

Izvor: izradila autorica prema podacima iz Eurostat (2018.)

Tablica 1. prikazuje broj stanovnika u zemljama Europske Unije, njihovim glavnim gradovima te koliki postotak čini broj stanovnika glavnog grada u ukupnom stanovništvu te zemlje. Kao zemlje s najvećim udjelom stanovnika u glavnom gradu, u usporedbi s cjelokupnim stanovništvom, pokazale su se Hrvatska (19,6%), Austrija (20%) te Island (35,3%). Austrija tako broji skoro 9 milijuna stanovnika, dok njen glavni grad Beč broji nešto manje od 2 milijuna. Navedeno se može pripisati činjenici da je Beč administrativno središte te je kroz povijest predstavljalo žilu kucavicu te države. Island, s druge strane, broji tek nešto više od 300.000 stanovnika, a njegov glavni grad Reykjavik više od trećine ukupnog stanovništva te otočne države. Taj fenomen može se pripisati geografskoj poziciji Islanda koja ne dopušta razvijanje ruralnih područja, što zbog klime, što zbog male populacije. Naposljetku, Hrvatska s nešto više od 4 milijuna stanovnika, u glavnom gradu Zagrebu broji 800.000 stanovnika, što čini 19,6%. Ovakav trend se može pripisati činjenici da je Zagreb desetljećima administrativni centar, kao i prometno čvorište Republike Hrvatske. Dakako, ratno stanje od prije 20-ak godina također igra bitnu ulogu u naseljavanju Zagreba od strane gradova iz ostatka Hrvatske pogođene tom nepogodom.

Hrvatska ima izrazit problem s urbanizacijom, no za sada uspijeva izbjeći veće probleme koje ista i prati, odnosno veliko onečišćenje okoliša, kriminal i sl. Tablica 2 prikazuje županije u Republici Hrvatske te njihova središta, odnosno najveće gradove.

Tablica 2. Broj stanovnika u hrvatskim županijama i gradovima

Županije	Sjedišta	Broj stanovnika	%
Zagrebačka županija + Grad Zagreb		**1.114.461**	
	Zagreb	803.900	72,1%
Krapinsko-zagorska županija		**125.849**	
	Krapina	12.043	9,6%
Sisačko-moslavačka županija		**150.444**	
	Sisak	43.543	28,9%
Karlovačka županija		**117.453**	
	Karlovac	51.864	44,2%
Varaždinska županija		**167.768**	
	Varaždin	45.938	27,4%

Koprivničko-križevačka županija	**108.454**	
Koprivnica	30.217	27,9%
Bjelovarsko-bilogorska županija	**108.829**	
Bjelovar	38.433	35,3%
Primorsko-goranska županija	**285.432**	
Rijeka	119.161	41,7%
Ličko-senjska županija	**45.450**	
Gospić	11.901	26,2%
Virovitičko-podravska županija	**76.131**	
Virovitica	20.237	26,6%
Požeško-slavonska županija	**68.708**	
Požega	23.968	34,9%
Brodsko-posavska županija	**141.857**	
Slavonski Brod	54.367	38,3%
Zadarska županija	**168.302**	
Zadar	75.200	44,7%
Osječko-baranjska županija	**280.145**	
Osijek	103.162	36,8%
Šibensko-kninska županija	**100.695**	
Šibenik	44.771	44,5%
Vukovarsko-srijemska županija	**156.599**	
Vukovar	23.061	14,7%
Splitsko-dalmatinska županija	**448.812**	
Split	171.281	38,2%
Istarska županija	**208.323**	
Pula	56.374	27,1%
Dubrovačko-neretvanska županija	**121.325**	
Dubrovnik	44.149	36,4%
Međimurska županija	**110.456**	
Čakovec	27.724	25,1%

Izvor: izradila autorica prema DZS – 2010.

Iz Tablice 2 je vidljivo kako zagrebačka županija broji najviše stanovnika, njih više od milijun, dok sam grad Zagreb broji 803.900 stanovnika, odnosno 72,1%. Županije s najvećim trendom urbanizacije, ukoliko se ista može primijeniti za manje gradove, redom su Karlovačka županija, odnosno grad Karlovac (44,2%), Primorsko-goranska županija, s gradom Rijekom (41,7%), Zadarska županija sa Zadrom (44,7%) te Šibensko-kninska županija sa Šibenikom (44,5%). Navedene županije odlikuje trend rasta života u gradskim, odnosno urbanim područjima tih županija, dok stanovništvo u ruralnim sredinama opada. Štoviše, trend migracija stanovništva zahvatio je i Hrvatsku pa osim u veće gradove, stanovništvo iz ruralnih područja migrira u urbana mjesta diljem Europe, još više snižavajući brojke vezane uz Hrvatsku.

Nadalje, siromaštvo se očituje na različite načine:[37]

- nedostatak dohodaka i sredstava potrebnih da se osigura održiva egzistencija
- glad i neuhranjenost,
- neadekvatna zdravstvena skrb,
- nedostupnost ili ograničena dostupnost obrazovanja i drugih temeljnih usluga;
- povećana obolijevanja i smrtnost uzrokovana istim;
- beskućništvo i neodgovarajući stambeni uvjeti;
- nesigurno okruženje,
- društvena diskriminacija,
- socijalno isključivanje (negiranje ljudskih prava u vidu nesudjelovanja u odlučivanju u građanskom, društvenom i kulturnom životu zajednice)
- izolacija.

Kako bi se urbano siromaštvo smanjilo, valja potaknuti aktivne mjere koje se tiču poticanja zapošljavanja onih skupina koje imaju nepovoljan položaj na tržištu rada: starije osobe, osobe s invaliditetom, žene, dugotrajno nezaposleni i sl. Također, novčane transakcije mogu imati određenu snagu u pomoći najranjivijim skupinama: nezaposlenima, starijim osobama i umirovljenicima, obiteljima s uzdržavanom djecom, osobama s invaliditetom i sl., kao i širenje usluga za starije osobe, osobe s invaliditetom te djecu predškolske dobi. Određene mjere borbe protiv siromaštva iste su u urbanim ili ruralnim područjima, a tiču se razvoja adekvatne stambene politike, odnosno rješavanja problema podstanara i beskućnika, kao i mjera protiv prostorne i socijalne segregacije. Također, dostupan i priuštiv javni transport predstavlja bitan faktor u rješavanju navedenih problema.[38]

Zaključno, u Hrvatskoj se urbano siromaštvo ne javlja u tolikoj mjeri kao što je to u ostalim svjetskim velegradovima, no može se zaključiti kako ono nije povezano samo s

[37] *UN - Report of the World Summit for Social Development*. [online] Dostupno na: http://www.un.org, (29.08.2019.)
[38] Šućur, Z. (2016). Urbano i ruralno siromaštvo u Republici [online] Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/304139/urbano%20i%20ruralno%20siromastvo%20u%20rh.pdf (29.08.2019.)

velikim brojem socijalnih poremećaja, koji se ogleda u visokom stupnju socijalnih davanja, kriminalitetu i u visokom udjelu neobrazovanih i nezaposlenih.

3.4. Sedmi akcijski program za okoliš (EAP)

Europska politika zaštite okoliša temelji se na načelu prevencije i opreza, odnosno na načelima da se svaka šteta nanesena okolišu popravlja prvenstveno na samom izvoru i da istu plaća zagađivač. Jedna od glavnih prijetnji okolišu ogleda se u klimatskim promjenama pa je borba protiv istih glavni izazov u području zaštite okoliša.

Područje zaštite okoliša unutar Europske unije regulirano je Akcijskim programom za Okoliš još od 1970 godine. Šesti Akcijski program za okoliš donesen je 2002., a istekao je u srpnju 2012. Sedmi akcijski program za okoliš predložen je krajem 2012. godine, a na snagu je stupio početkom 2014. godine.[39]

Sedmi akcijski plan za okoliš usmjeren je na više ciljeva i prioriteta koji se mogu svrstati u 3 glavne skupine, s pripadajućim podskupinama[40]:

- Prirodni kapital
    - zaustavljanje degradacije ekosustava i pada stope bioraznolikosti te unaprjeđenje i osnaživanje modela upravljanja ekosustavima,
    - znatno smanjivanje negativnog utjecaja na slatkovodne i morske vode sa svrhom uspostavljanja „dobrog statusa" voda u skladu s Okvirnom direktivom o vodama,
    - dodatno smanjivanje utjecaja onečišćenja zraka na ekosustave i bioraznolikost,

[39] *Zaštita okoliša i održivi razvoj.* [online] Dostupno na: https://uprava.gov.hr/zastita-okolisa-i-odrzivi-razvoj/13847 (30.08.2019.)
[40] Ibid

- održivo upravljanje zemljištem, uz adekvatnu zaštitu tla i saniranje onečišćenih područja,
- održivo i efikasno upravljanje koncentracijama dušika i fosfora,
- zaštita šumskih resursa i njihove gospodarske funkcije,
- jačanje uloge šuma u borbi protiv klimatskih promjena i učinkovita zaštita šuma od pojave šumskih požara.

- Resursno učinkovito, zeleno i konkurentno gospodarstvo s niskom razinom emisija CO_2
  - jačanje napora radi smanjenja emisija stakleničkih plinova za 80- 95% do 2050. u odnosu na 1990. godinu kako bi se ostvario globalni cilj sprječavanja povećanja prosječne temperature iznad 2°C,
  - znatno smanjivanje negativnih učinaka industrijske proizvodnje u Europskoj uniji na okoliš i povećanje resursne učinkovitosti,
  - smanjivanje negativnih učinaka proizvodnje i potrošnje na okoliš, osobito u sektorima prehrambene industrije, stanovanja i transporta,
  - osiguravanje sigurnog i učinkovitog upravljanja otpadom kao resursom, smanjivanje količine otpada po glavi stanovnika, uklanjanje odlaganja organskog otpada i otpada koji se može reciklirati,
  - uklanjanje odnosno znatno umanjivanje pritiska na vodne resurse.
- Zdravlje i blagostanje
  - znatno popravljanje kakvoće zraka,
  - znatno smanjenje onečišćenja bukom,
  - osiguranje građanima Europske unije visokih standarda kakvoće pitke vode,
  - učinkovito djelovanje na smanjivanje negativnog učinka kemikalija na zdravlje te procjena i minimiziranje rizika čestica opasnih po zdravlje,
  - učinkovito upravljanje učincima proizašlima iz uporabe nanomaterijala,
  - postizanje znatnog napretka u prilagođavanju utjecajima klimatskih promjena.

Program također utvrđuje tri prioritetna područja gdje je potrebno aktivnije djelovanje po pitanju zaštite prirode i jačanja otpornosti okoliša, povećanja resursno učinkovitog rasta s niskom razinom emisije CO_2 i smanjenja opasnosti po zdravlje i blagostanje čovjeka, a koji su vezani uz[41]:

- onečišćenje,
- kemijske tvari i
- učinke klimatske promjene.

Sve navedeno potporu ima u 4 težnje Europske Unije koje se tiču bolje primjene zakonodavstva, poboljšanja baze znanja, kvalitetnijeg ulaganja u okolišnu i klimatsku politiku te integracije okolišnih zahtjeva. Također, putem Programa djelovanja za okoliš Unija se usuglasila da će, uz istovremeno poštivanje prirodnih granica Zemlje, povećati svoj trud u zaštiti prirodnog kapitala, smanjiti emisije CO_2 te štititi zdravlje svojih građana, kao i usmjeravati buduće akcije institucija i država članica Europske Unije.

Velik dio programa odnosi se na "prirodni kapital", od plodnog tla, produktivne zemlje i mora do pitke vode i čistog zraka, kao i na vezanu bioraznolikost. Prirodni kapital pruža neophodne usluge poput oprašivanja biljaka, prirodne zaštite od poplava i regulacije klime. Europska Unija se ranije obvezala zaustaviti gubitak bioraznolikosti i poboljšati stanje voda i pomorskog okoliša u Europi. Štoviše, uz financijsku i tehničku podršku, Europska Unija je također uvela pravno obvezujuće instrumente kojima ispunjava zadane ciljeve. U Europskoj Uniji se bioraznolikost i dalje smanjuje, mnogi ekosustavi ozbiljno degradiraju, stoga je potreban i veći angažman od strane država. U programu je navedena potreba za učinkovitijim djelovanjem u zaštiti oceana i mora, zaštiti ribljeg fonda i smanjenju morskog otpada.[42]

[41] *Živjeti dobro unutar granica našeg planeta.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf , str. 3 (30.08.2019.)
[42] Ibid, str. 4

Program obuhvaća uvjete koji potpomažu u pretvaranju Europske Unije u resursno učinkovito gospodarstvo s niskom razinom emisije CO_2. Za to je potrebno potpuno provesti klimatsko-energetski paket za postizanje ciljeva „20-20-20“[43], kao i dogovoriti daljnje korake klimatsku politiku nakon 2020. godine, a koja bi se odnosila na značajna poboljšanja ekološke izvedbe proizvoda tijekom njihovog životnog ciklusa te na smanjenje u ekološkom učinku potrošnje, uključujući pitanja smanjenja otpadaka hrane i održivog iskorištavanje biomase.[44]

Bitno je napomenuti kako je program za okoliš usko vezan s već spomenutim programom „20-20-20“, čija se temeljna načela nalaze u politici Europske Unije kojom se ona usmjerava prilikom kreiranja lokalnih energetskih politika.

Program posebno obrađuje pretvaranje otpada u resurs, uz pitanja boljeg sprječavanja, ponovne uporabe i recikliranja te postupnog ukidanja otpadnih i štetnih praksi poput odlagališta. Pritisak na vode negativno utječe na sve veći dio Europe, stoga je naglašena potreba za većim djelovanjem na području učinkovitog iskorištavanja voda. U kontekstu sve većih cijena prirodnih resursa, oskudnosti i zavisnosti o uvozima, konkurentnost Europe i njezin kapacitet za održivi rast ovisi o poboljšanju učinkovitosti resursa u cijelom gospodarstvu. Tako program djelovanja za okoliš traži utvrđivanje pokazatelja i ciljeva vezanih uz učinkovitost resursa, a koji predstavlja smjernice donositeljima odluka iz javnog i privatnog sektora. Također, program predviđa da će u sljedećih 10 godina globalno tržište za eko-industrije udvostručiti svoju vrijednost.[45]

Posljednje područje djelovanja programa obuhvaća izazove za zdravlje i blagostanje čovjeka, poput onečišćenja zraka i vode, pretjerane buke i otrovnih kemikalija. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji procjenjuje se da je ekološki učinak okoliša

[43] *20-20-20 - energetsko-klimatski paket zakona Europske Unije*
[44] Grgurić, I. (2011). *Europe 2020 – europska strategija za pametan, održiv i uključiv razvoj*, Revija za socijalnu politiku, Vol. 18, No. 1, str. 120
[45] Tišma, S., Funduk, M. (2016). *Izazovi politike zaštite okoliša u Hrvatskoj i odabranim novim članicama Europske Unije u razdoblju 2014.–2020*. Zagreb: Irmo, str. 11

odgovoran za 20% smrtnih slučajeva u Europi, a Europa je već postavila visoke standarde za kvalitetu zraka, no u mnogim je gradovima onečišćenje veće od dopuštene razine.[46] Program djelovanja za okoliš tako navodi obveze po pitanju poboljšanja provedbe postojećeg zakonodavstva te po pitanju osiguravanja daljnjeg smanjenja onečišćenja zraka i zagađenja bukom. Program također iznosi dugoročnu viziju za netoksični okoliš te predlaže rješavanje rizika povezanih s uporabom kemikalija u proizvodima i kemijskim mješavinama, a posebice onih koje ometaju rad endokrinog sustava.[47]

Ukoliko će se program provoditi na pravilan način, osim koristi za okoliš, zakonodavstvo Europske Unije tako bi i okolišu stvorilo jednaka pravila te na taj način omogućilo održivost ulaganja na jedinstvenom tržištu. Program tako uviđa važnost većeg pristupa javnosti informacijama poboljšavanjem razumijevanja o ekološkim pitanjima, ali i pomažući žiteljima u stvaranju boljeg okoliša.

Važnost samog programa očituje se u projekciji koja govori da bi potpuna provedba zakonodavstva Europske Unije o otpadu trebala uštedjeti 72 milijarde eura godišnje, povećati godišnji promet sektora gospodarenja otpadom i recikliranja u Europskoj Uniji za 42 milijarde eura te stvoriti 400.000 novih radnih mjesta do 2020 godine.[48]

[46] *WHO – environment and health.* [online] Dostupno na: http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health (31.08.2019.)
[47] *Živjeti dobro unutar granica našeg planeta.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf , str. 4 (30.08.2019.)
[48] *7th environment action programme.* [online] **Dostupno na:** https://www.eea.europa.eu/policy-documents/7th-environmental-action-programme **(01.09.2019.)**

4. URBANA POLITIKA KAO DIO REGIONALNE POLITIKE U EUROPSKOJ UNIJI

U poglavlju su predstavljeni instrumenti održivog urbanog razvoja u Europskoj Uniji, kao i inicijativa URBAN u programskom razdoblju 2014-2020. godine. Analizirana je i nacionalna urbana politika na primjeru pojedinih članica Europske Unije te opći program djelovanja Unije za okoliš do 2020.

4.1. Instrumenti održivog urbanog razvoja u Europskoj Uniji

Gradovi danas predstavljaju svojevrstan izvor gospodarskih, okolišnih i društvenih izazova. Europska urbana područja sadrže više od dvije trećine stanovnika EU-a, odgovorna su za otprilike 80% potrošnje energije i ostvaruju do 85% BDP-a Europe.[49] Ta urbana područja pokretači su europskog gospodarstva i služe kao katalizatori kreativnosti i inovacije diljem Unije. Također, ona predstavljaju i mjesta u kojima su trajni problemi poput nezaposlenosti, segregacije i siromaštva najizraženiji pa stoga urbane politike imaju veću prekograničnu važnost zbog čega je urbani razvoj u središtu regionalne politike EU-a.

Već je rečeno da je urbanizacija jedan od najsnažnijih trendova u današnjem svijetu. Gradovi su ključni za gospodarski razvoj i rast, nova znanja, kreativnost i inovacije, a istovremeno, oni moraju promicati kvalitetu života. Visoka koncentracija ljudi stvara društvene, ekonomske i ekološke izazove koje je potrebno riješiti te stoga gradovi moraju biti održivi. Pronalaženje održivih rješenja za urbanizaciju tako zahtijeva suradnju između različitih slojeva društva, kao i na različitim poljima istraživanja i inovacija.

[49] *Urbani razvoj.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/ (01.09.2019.)

Danas održivi urbani razvoj podrazumijeva integrirana urbana mjesta osmišljena za okupljanje ljudi, aktivnosti, zgrada i javnih prostora, dostupnom pješačkom i biciklističkom vezom između njih i gotovo izvrsnom tranzitnom uslugom s ostatkom grada. Navedeno predstavlja uključen pristup resursima uz najmanji financijski trošak sa sposobnošću otpora na moguće probleme.

Više od polovice svjetskog stanovništva živi u urbanim područjima. Tako se očekuje da će Azija do 2020. dosegnuti 50% stanovništva koje živi u urbanim područjima, dok se isto očekuje i za Afriku u 2035. godini. Također, očekuje se da će se svjetsko stanovništvo povećati za 2,3 milijarde do 2050. godini, a u istom razdoblju urbana područja povećat će se za 2,6 milijardi stanovnika, dok će s druge strane ruralna područja izgubiti 300 milijuna ljudi. Veliki rast stanovništva koji se očekuje u urbanim područjima bit će koncentriran u gradovima manje razvijenih regija, odnosno država u razvoju. Konkretno, za Aziju se predviđa povećanje urbanog stanovništva za 1,4 milijarde, za Afriku do 0,9 milijardi, a za Južnu Ameriku do 0,2 milijarde.[50]

S druge strane, Europa je već početkom pedesetih godina 20. stoljeća postala pretežno urbana. U prošlom stoljeću Europa se transformirala iz uglavnom ruralnog u pretežno urbani kontinent. Danas, otprilike 359 milijuna ljudi, odnosno 72% ukupnog stanovništva EU - živi u gradovima ili predgrađima. Iako se brzina transformacije usporila, udio gradskog stanovništva i dalje nastavlja rasti. Ipak, Europu karakterizira više policentrična i manje koncentrirana urbana struktura u odnosu na, primjerice, SAD ili Kinu. Postoji „tek“ 26 gradova koji imaju više od milijun stanovnika te 373 grada s više od 100.000 stanovnika, što predstavlja oko 165 milijuna ljudi. Samo 7% stanovništva EU živi u gradovima s više od 5 milijuna stanovnika u usporedbi s 25% u SAD.[51]

[50] *The urbanisation of Europe and the world*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/urban2014/doc/issues_paper_annex.pdf (01.08.2019.)
[51] Ibid

Iako situacija u Europi nije kritična kao u određenim dijelovima svijeta, trend migracija stanovništva iz raznih regija u Europu, nalaže da Europa razvija razne programe i inicijative vezane uz urbanizaciju i njen razvoj, kako bi istu smanjila ili pravilno raspodijelila.

Kako velika većina Europljana živi u gradovima ili ovisi o njima, njihov se razvoj ne može izolirati iz šireg okvira europske politike, a i Europska Unija je posljednjih desetljeća imala sve veći utjecaj na razvoj gradova, posebno kroz kohezijsku politiku Unije koja predstavlja glavnu politiku Europske Unije s ciljem pružanja podrške otvaranja novih radnih mjesta, konkurentnosti poduzeća, gospodarskog rasta, održivog razvoja i poboljšanje kvalitete života građana. U cilju navedenoga, Europska Unija od svog nastanka radi na promicanju urbanog razvoja gradova te u vidu toga donosi deklaracije koje sadrže naputke ili savjete kako da se isto i postigne.

Program „URBAN I“ od 1994. do 1999. čija je zadaća bila poboljšati socijalne i ekonomske uvjete za stanovnike područja koje je program obuhvaćao. Također, ciljevi su se odnosili pružanje potpore odabranim projektima koje su dostavile države članice, a čiji je cilj bio pomoć socijalno-ekonomski ugroženim urbanim područjima.[52] Nakon programa „URBAN I“ uslijedio je i „URBAN II“ program, od 2000. do 2006. godine, koji je financirao programe u 70 područja Europske Unije. Taj program, kao nastavak na prethodni, odnosio se na inicijativu za održivi razvoj u problematičnim gradskim četvrtima Europske unije za razdoblje od 6 godina.

„Agenda“ u Goteborgu 2001. godine odnosila se na prioritete vezane uz klimatske promjene, održiv promet, javno zdravstvo i upravljanje resursima. 3 godine nakon,

[52] *Community initiative concerning urban areas (urban), 1994-1999*. [online] Dostupno na: **https://cordis.europa.eu/programme/rcn/526/en** (02.09.2019.)

„Acquis URBAN“[53] iz 2004. prepoznao je doprinos koji gradovi daju gospodarskom, okolišnom i društvenom uspjehu Europe, a odnosi se na metodu koja kombinira cjeloviti, integrirani i participativni pristup koji pak uključuje lokalna partnerstva. Taj pristup njeguje ključna načela koja se odnose na promicanje dugoročnih vizija vezanih za urbanizaciju gradova, na strategije ekonomske konkurentnosti, socijalnu koheziju i kvalitetu okoliša. Godinu dana kasnije donesen je Bristolski sporazum[54] iz 2005. godine koji je naglasio važnost održivih zajednica za europski razvoj te je izloženo osam karakteristika održivih gradova. Povelja iz Leipziga[55] o održivim europskim gradovima iz 2007. godine istaknula je važnost pristupa integriranim politikama urbanog razvoja i potrebu da se posebna pozornost posveti siromašnim četvrtima. Deklaracija iz Toleda[56] za 2010. godinu prepoznala je ulogu koju europska urbana područja igraju u postizanju cilja pametnog i održivog rasta kao dijela strategije Europa 2020. te je naglasila značaj integriranog urbanog razvoja i pozvala na zajedničko razumijevanje koncepta i njegovog primjena u urbanoj obnovi.

Zaključno, program „URBAN“ za 2014.– 2020. godine, donosi jači naglasak na izgradnji kapaciteta, razmjeni i učenju kroz tri vrste mreža (akcijsko planiranje, prijenos i provedba), kao i obnovljeni fokus na kapitalizaciji s elementima integriranog održivog razvoja. U sljedećem potpoglavlju je predstavljen program „URBAN“, kao nastavak na prethodno spomenute inicijative.

[53] *Acquis Urban.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/document/pdf/saarbrucken_urban_en.pdf (02.09.2019.)

[54] *National urban orienteering trials – Bristol 2005. [online]* Dostupno na: http://www.irational.org/cgi-bin/urban_orienteering/bristol_map/bristol_map.pl (03.09.2019.)

[55] *Urban II Leipzig*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2000-2006/european/urban-ii-leipzig (03.09.2019.)

[56] *Toledo informal ministerial meeting on urban development declaration.* [online] Dostupno na: https://www.mdrap.ro/userfiles/declaratie_Toledo_en.pdf (02.09.2019.)

4.2. Inicijativa „URBAN“ u programskom razdoblju 2014.-2020. godine

Već je navedeno da inicijativa „URBAN“ počiva na temelju odluka, odnosno ciljeva „Strategije 2020“. Strategija Europa 2020. tako predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju[57]:

- Pametan rast koji se temelji na razvijanju ekonomije utemeljene na inovaciji i znanju,
- Održiv rast koji se bazira na promicanju ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse,
- Uključiv rast baziran na njegovanju ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost.

Ciljevi spomenute Strategije su sljedeći:[58]

- Zaposlenost 75% populacije u dobi između 20- 64 godina,
- 3% BDP-a Europske Unije investirano u istraživanje i razvoj.
- Ispunjenje klimatsko-energetskih ciljeva „20/20/20“,
- Postotak osoba koje rano napuste školovanje ispod 10% te minimalno 40% mlađe generacije s tercijarnim stupnjem obrazovanja,
- 20 milijuna manje ljudi u opasnosti od siromaštva.

Urban Innovative Action (UIA, skraćeno nazvane „URBAN“) inicijativa je Europske unije koja gradskim područjima diljem Europe pruža resurse za testiranje novih i nedokazanih rješenja za rješavanje urbanih izazova. Inicijativa ima ukupni proračun od 372 milijuna

[57] Grgurić, I. (2011). *Europe 2020 – europska strategija za pametan, održiv i uključiv razvoj*, Revija za socijalnu politiku, Vol. 18, No. 1, str. 122

[58] *Strategija Europa 2020*. [online] Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/Strategija-EUROPA-2020.-hr.pdf str. 13 (12.08.2019.)

eura za razdoblje 2014.-2020, a koji je osiguran od strane Europskog fonda za regionalni razvoj (EFRR).[59]

Iako su istraživanja o urbanizaciji gradova već razvijena i donose rezultate, potencijalna rješenja se ne primjenjuju uvijek u praksi jer gradske vlasti nerado koriste svoj novac za testiranje novih koncepata i ideja. „URBAN“ tako nudi vlastima mogućnost da preuzmu rizik i eksperimentiraju inovativna i kreativna rješenja.

U cilju ostvarivanja punog potencijala Europske Unije, kao i postizanja strateških ciljeva, inicijativa nastoji uključiti gradske vlasti i ostale dionike u postizanju boljih rezultata. Shodno tome, Zakonodavstvo Europske Unije uvelike se provodi u urbanim područjima i kao takvo utječe na gradska tijela.[60] Urbana područja su ključni korisnici sredstava Europske Unije, a taj proces je prožet raznim administrativnim preprekama. Europska Unija tako ima za cilj poboljšati dostupnost i koordinaciju postojećih mogućnosti financiranja i doprinijeti njihovu pojednostavljivanju.

Kao glavni cilj inicijative „URBAN“ osigurati je gradskim područjima diljem Europe resurse za testiranje inovativnih rješenja za glavne urbane izazove te vidjeti kako funkcioniraju u praksi. Tako inicijativa „URBAN“ sufinancira 80% aktivnosti projekta, odnosno maksimalno do 5 milijuna eura iz sredstava EFRR-a za provedbu inovativnog rješenja koji se temelji na održivom urbanom razvoju.[61]

Inicijativa „URBAN“ financira projekte koji moraju biti:[62]

[59] *What is urban innovative action?* [online] Dostupno na: https://www.uia-initiative.eu/en/about-us/what-rban-innovative-actions (03.09.2019.)
[60] *Explanatory memo: European urban initiative- post 2020* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/brochure/explanatory_memo_eui_post_2020_en.pdf (04.09.2019.)
[61] Ibid
[62] Ibid

- Inovativni: mora se raditi o kreativnom projektu koji nigdje drugdje u Europi nije proveden,
- Uključuju sudjelovanje: uključuje ključne dionike koji će donijeti stručnost i znanje u projekt, kako tijekom faze osmišljavanja tako i tijekom implementacije projekta,
- Kvalitetni: definiraju realne ambicije, koherentne aktivnosti i učinkovito upravljanje,
- Mjerljivi: ključno je određivanje jasnih rezultata koji se mogu mjeriti i kvantificirati,
- Prenosivi: moraju biti relevantni drugim gradskim vlastima u Europi, kako bi se s istima mogle i podijeliti.

2015. godine gradovi, odnosno države članice identificirali su 12 tema koje se smatra primarnim izazovima s kojima su suočeni gradovi u Europi:[63]

- Kvaliteta zraka
- Inovacija i odgovorna javna nabava
- Kružno gospodarstvo
- Integracija migranata i izbjeglica
- Klimatska prilagodba
- Poslovi i vještine u lokalnom gospodarstvu
- Digitalni tranzicija
- Stanovanje
- Tranzicija energije
- Održivo korištenje zemljišta
- Urbana mobilnost
- Urbana siromaštvo

Inicijativa ima za cilj promicanje integriranog, održivog razvoja gradova i poboljšanje učinkovite provedbe kohezijske politike EU na lokalnoj i regionalnoj razini kroz razmjenu

[63] Ibid

dobrih praksi i iskustava gradova o novim modelima upravljanja, prostornom planiranju, mjerama održivog razvoja, promociji socijalne uključenosti, kao i jačanju urbano-ruralnih veza. Od inicijative, odnosno projekta se očekuju promjene u 3 smjera, okruženju, odnosno kulturi, okolišu i ekonomiji. Što se kulturnih promjena tiče, odnosno same kulture okruženja, integracija se smatra postignućem, a ista je zasnovana na razmjeni i suradnji između građana i migranata, smanjenja sukoba te modela suživota i međusobne podrške, gdje se migracija doživljava kao prilika, a ne kao prijetnja. Što se okoliša pak tiče, od inicijative se očekuje urbana obnova područja, smanjenje rizika od fizičkog propadanja gradova te poboljšanje kvalitete očuvanja okoliša. Naposljetku, ekonomske promjene koje se očekuju od inicijative, tiču se pružanju podrške izbjeglicama, odnosno migrantima u vidu zapošljavanja.

4.3. Nacionalna urbana politika – primjer pojedinih članica Europske Unije

Rastuća svijest o potencijalu urbanog razvoja odražava se, kako u djelovanju tijela Europske Unije, tako i u djelovanju vlasti država članica unutar Europske Unije. Sama Europska Unija naglašava odlučujuću ulogu lokalnih vlasti u rješavanju razvojnih izazova te izazova koje donosi urbanizacija, a pojedine države su formirale snažne mjere i kanale za provedbu istih.

Urbana politika tako obuhvaća mjere promicanja urbanog razvoja i urbane obnove. Analiza reforme regionalne politike Europske unije pokazuje i promjene njezine politike prema gradovima. Premda se od početaka Europske zajednice urbana politika ne spominje, Europska komisija je kroz različite modele, poput već analiziranog „URBAN-a“, pokrenula rješavanje problema gradova.[64]

[64] Juras Antić, I. (2012). *Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj uniji i Hrvatskoj*. *Hrvatska i komparativna javna uprava,* Vol 12, No. 2, str. 465

1991. godine Europska Komisija je predložila izmjene Ugovora o osnivanju Europske Zajednice tako da se Komisiji stavi u nadležnost i bavljenje urbanom problematikom. Zbog žestokog otpora tadašnjih država članica prijedlogu urbana se dimenzija regionalne politike pokušala osloniti na razne inicijative, odnosno zajednice. Naime, neki od europskih gradova mogli su se koristiti sredstvima iz *ERDF-a*[65] jer su bili u regiji koja je potpadala pod tadašnji „Cilj 1" koji je bio usredotočen na razvoj i strukturne reforme regija koje su tada zaostajale za europskim prosjekom te „Cilj 2" usredotočen na pomoć regijama koje su se suočile s uništenom industrijom odnosno industrijskom proizvodnjom.[66]

Tako je iz sredstava ERDF-a u razdoblju 1989.–1993. došlo do obnove industrijskih gradova sjeverne Engleske, Škotske i Walesa. Velika Britanija u tom je prvom periodu dobila ogromna sredstva za ostvarenje „Cilja 2" za koji su se mnoga područja kvalificirala zbog visoke nezaposlenosti i industrijskog pada. Ipak, s druge strane, gradovi poput Londona nisu ispunjavali uvjete za dodjelu financijskih sredstava, premda su određeni dijelovi grada vapili za tim novcem. Tako je srezana potrošnja i ograničeni rast poreza potaknula lokalnu vlast da potraži dodatne izvore financiranja, a potencijalni izvor bila su sredstva europskih fondova. Urgiranjem vlasti i raznih delegacija, nakon nekog vremena Londonu je ipak dodijeljen novac za pronalaženje novih načina borbe sa siromaštvom pojedinih dijelova inače bogatih gradova.[67]

Navedenim primjerom je Europska Komisija zapravo priznala postojanje problema siromašnih, odnosno zabačenih područja velikih i bogatih gradova ili regija. Tim činom, novi aspekt regionalne politike usredotočio se na pojedine dijelove grada, što je uvelike pomoglo shvaćanju problema urbanizacije, što ranije nije bio slučaj iz razloga što se naglasak stavljao na regije kao cjeline.

[65] Europski fond za regionalni razvoj (eng. - European Regional Development Fund)
[66] Juras Antić, I. (2012). *Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj uniji i Hrvatskoj*. *Hrvatska i komparativna javna uprava,* Vol 12, No. 2, str. 468
[67] Ibid, str. 471

2007. godine, kao odgovor na već spomenutu Leipzigsku povelju, kao jednu od inicijativa za kontrolu i održivost europskih gradova, Njemačka je 2007. godine objavila memorandum koji definira nacionalni pristup politici urbanizacije. Time je istaknuto 6 ključnih područja na koje se trebalo fokusirati[68]:

- civilno društvo - fokusiranje na aktivno sudjelovanje s građanima u njihovom gradu,
- socijalni grad - stvaranje mogućnosti i očuvanje kohezije,
- inovativni grad - fokusiranje na gradove u razvoju kao pokretače gospodarskog razvoja,
- zaštita klime i globalna odgovornost,
- izgradnja kulture i poboljšanje urbanog dizajna te
- regionalizacija - usredotočenje na regiju kao kritični dio budućnosti grada

Nacionalni odbor za politiku urbanog razvoja uključivao je predstavnike svih razina vlasti, poslodavce, vlasnike imovine, kao i grupe civilnog društva (uključujući kulturne, vjerske, ekološke i društvene udruge). Nacionalna politika urbanog razvoja u Njemačkoj je služila kao platforma razmjene i prijenosa integriranim pristupima urbanog razvoja.

Ipak, početkom 2014. godine odgovornost za nacionalni okvir urbane politike prebačena je na Ministarstvo okoliša. Ovaj je pomak usmjerio pozornost na pristup očuvanju okoliša u ugroženim dijelovima, kao i na povećanje cijena gradskih stanova te na pitanje kako gradovi mogu ugostiti izbjeglice.[69]

Francuska je 2014. godine unaprijedila pristup svoje gradske politike kroz uspostavljanje ugovora, odnosno mjera između nacionalne vlasti i međuopćinskih tijela

[68] *The state of national urban policy in Germany*. [online] Dostupno na: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/national-urban-policy-Germany.pdf (04.09.2019.)
[69] Ibid

i općina. Tako ugovori „2015.-2020“ djeluju istovremeno na širokom rasponu razina, organiziranom oko tri glavna čimbenika[70]:

- razvoj gospodarskih aktivnosti i zapošljavanja, uključujući osiguranje prisutnosti centra za zapošljavanje, pomoć u zapošljavanju mladih te podrška lokalnim poduzetnicima,
- socijalna kohezija, uključujući potporu ulaganjima u obrazovanje, zdravstvo, provedbu zakona i društvene, kulturne i sportske aktivnosti,
- životni uvjeti i urbana obnova, uključujući stanovanje, preuređenje i pružanje usluga i aktivnosti u susjedstvu i poboljšanje odnosa između policije i zajednice

Nadgledanje i evaluacija ugrađena je u gradske ugovore od strane CGET-a (opća komisija za teritorijalnu jednakost koja savjetuje i podržava vladu u provođenju gradske politike), a za nadgledanjem prioritetnih četvrti zadužen je „Nacionalni opservatorij za gradsku politiku“. (ONPV, Observatoire national de la Politique de la ville).[71]

Gradski ugovori za razdoblje 2015. - 2020. odlikuju se izričitom ulogom koju imaju stanovnici ciljnih međuopćina i gradova, a koje ujedno i predstavljaju građanska vijeća. Tako spomenuta vijeća omogućavaju razmjenu informacija, a stanovnicima daju mogućnost predlaganja inicijativa koje odgovaraju njihovim potrebama.[72]

Pored toga, u razdoblju od 2015. do 16. 2016. održana je ambiciozna reforma upravljanja metropolama koja identificira 15 urbaniziranih područja, uključujući tri velika gradska područja (Pariz, Lyon i Marseille) s posebnim statusom. Novi sustav metropola utječe na odgovornosti posvećene drugim razinama vlasti oko problema nagle urbanizacije. Takva odluka odgovor je na zastarjelu nacionalnu urbanu politika i razvoj koja datira još iz 1977. godine kada su uspostavljeni prvi gradski ugovori. Vremenom se fokus gradskih ugovora proširio i na ostale razvojne prioritete. Usredotočeni su gradski

[70] *The state of national urban policy in France*. [online] Dostupno na: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/national-urban-policy-France.pdf (04.08.2019.)
[71] Ibid
[72] *ONPV.* [online] Dostupno na: https://www.cget.gouv.fr/ressources/etudes-et-evaluations-observation-prospective/observatoire-national-de-la-politique-de-la-ville (05.09.2019.)

ugovori o nizu prioriteta, od sanacije stanova do zapošljavanja i prometa. Bitno je dodati i kako su ugovori o gradskoj socijalnoj koheziji za razdoblje od 2006. do 2014. godine bili usredotočeni na četvrti koje su imale poteškoća s porastom kriminala.[73]

Navedeni primjeri, odnosno rješenja vezana uz iste, pokazuju težnju i volju velikih gradova u Europskoj Uniji za rješavanjem problema koji dolaze s urbanizacijom. Vlasti tih gradova shvatile su da urbanizacija ne mora nužno značiti negativan proces, već da se ista da upotrijebiti i u pozitivne svrhe poput stvaranja više radnih mjesta, poboljšanja obrazovanja, ali i poboljšanja životnog prostora ljudima kako bi se reducirao broj siromašnih.

[73] *The state of national urban policy in France*. [online] Dostupno na: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/national-urban-policy-France.pdf (04.08.2019.)

5. KOMPARATIVNA ANALIZA RECIKLAŽE OTPADA ZEMALJA EUROPSKE UNIJE

Dobro upravljanje otpadom sastavni je dio kružnog gospodarstva i kao takvo pomaže u sprečavanju negativnog utjecaja na okoliš i zdravlje od strane otpada, a pravilna provedba Zakonodavstva Europske Unije o otpadu ubrzat će prijelaz u kružno gospodarstvo. Lokalne jedinice vlasti imaju ključnu ulogu u gospodarenju otpadom i njihovoj uključenosti u razvoju politike i provedbi aktivnosti.

Europa je u 2016. godini proizvela u prosjeku 480 kg komunalnog otpada po osobi, od čega je 46% reciklirano, dok je četvrtina odlagana na deponije. Ipak, komunalni otpad predstavlja samo oko 10% ukupnog otpada koji se stvara u EU, ali to predstavlja složeni sustav za upravljanje radi raznolikog sastava otpada te velike količine proizvođača.[74]

Zakonske obveze gospodarenja komunalnim otpadom (otpad iz domaćinstava i sličan otpad) utvrđene su Okvirnom direktivom o otpadu iz 2008. godine. Tom se Direktivom također utvrđuju glavna načela, primjerice obveza da se s otpadom gospodari na način koji nema negativan učinak na okoliš ili zdravlje ljudi, poticaj primjene hijerarhije otpada i, u skladu s načelom „onečišćivač plaća", zahtjev da troškove zbrinjavanja otpada moraju snositi posjednik otpada, prethodni posjednici ili proizvođači proizvoda od kojih je otpad nastao.[75]

[74] *Waste generation and waste treatment*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/waste/data/database (06.09.2019.)

[75] *Direktiva 2008/98/ez europskog parlamenta i vijeća*. [online] Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098&from=HR (06.09.2019.)

Što se samog otpada tiče, on se može podijeliti na komunalni i proizvodni. Komunalni otpad podrazumijeva otpad iz kućanstva te otpad koji je sličan po sastavu i karakteristikama komunalnom, a rezultat je proizvodnih i uslužnih djelatnosti. Proizvodni otpad je ostatak produktivnosti industrije, obrta ili drugih procesa.[76]

Izbjegavanje proizvodnje otpada prvi je izbor kod zaštite okoliša. Međutim, sve što stanovništvo troši, prije ili kasnije pretvori se u otpad. Prema hijerarhiji o gospodarenju otpadom, prevencija i ponovno korištenje najbitniji su faktor vezan uz sam otpad, a slijedi ga reciklaža te novo korištenje u proizvodnji, poput paljenja otpada. Odlaganje pod zemlju, iako najjeftinije, predstavlja najštetniji oblik odlaganja otpada.

Iako komunalni otpad predstavlja manje od desetine od 2,5 milijardi tona otpada proizvedenog u EU-u svake godine, vidljiv je i složen problem, prvenstveno zbog sastava i izvora otpada te veze s obrascima potrošnje. Od 2005. do 2016. prosječna količina otpada po glavi stanovnika pala je za 7% u Europskoj Uniji, međutim značajne su razlike među zemljama. Bogatije zemlje te zemlje koje se bave turizmom stoga proizvode i više otpada. Tako količina otpada raste u Danskoj, Njemačkoj, Grčkoj, Malti i Češkoj, a pada u Bugarskoj, Estoniji, Mađarskoj, Rumunjskoj i Nizozemskoj. U apsolutnim vrijednostima po glavi stanovnika prve su Danska, Malta, Cipar i Njemačka, a najmanje otpada proizvode Češka i Slovačka.[77]

[76] Kalambura S., Racz A. (2015). *Održivo gospodarenje otpadom*, Zagreb: Zdravstveno veleučilište, str. 11
[77] *Eurostat – statistički podaci o otpadu.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics/hr#Statisti.C4.8Dki_podatci_o_otpadu (07.09.2019.)

Tablica 3. Ukupne količine stvorenog otpada u Europskoj Uniji

Država	2014. (t)	2016 (t)
EU	2.507.090.000	2.537.770.000
Belgija	57.965.392	63.152.384
Bugarska	179.677.011	120.508.475
Češka	23.394.956	25.381.426
Danska	20.808.843	20.981.931
Njemačka	387.504.241	400.071.672
Estonija	21.804.040	24.277.879
Irska	15.166.830	15.251.689
Grčka	69.758.868	72.358.026
Španjolska	110.518.494	128.958.523
Francuska	324.462.969	323.474.270
Hrvatska	3.724.563	5.277.598
Italija	157.870.348	163.995.048
Cipar	1.974.160	2.462.503
Latvija	2.621.495	2.532.684
Litva	6.200.450	6.644.315
Luksemburg	7.072.758	10.130.076
Mađarska	16.650.639	15.938.077
Malta	1.664.836	1.965.514
Nizozemska	132.362.297	141.024.020
Austrija	55.868.298	61.225.037
Poljska	179.179.899	182.005.677
Portugal	14.368.003	14.739.135
Rumunjska	176.607.415	177.562.905
Slovenija	4.686.417	5.494.362
Slovačka	8.862.778	10.606.966
Finska	95.969.888	122.869.183
Švedska	167.026.886	141.625.718
Ujedinjeno Kraljevstvo	263.319.476	277.254.977
Island	815.148	1.067.319
Lihtenštajn	569.067	502.581
Norveška	10.614.912	11.131.594

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat. Dostupno na: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wasgen&lang=en (07.09.2019.)

Tablica 3 prikazuje ukupne količine stvorenog otpada u Europskoj Uniji, a kao što se može očekivati, ukupna količina stvorenog otpada u određenoj je mjeri povezana sa stanovništvom i gospodarskom veličinom zemlje. Tako se može vidjeti da su najmanje države članice EU-a općenito imale najniže razine stvorenog otpada, a najveće države članice imale su najviše razine. Ipak, u Bugarskoj i Rumunjskoj stvorene su relativno velike količine otpada, dok Italija broji relativno malu količinu otpada.

Tablica 4. Obrada otpada u Europskoj Uniji

Država	Ukupno (u milijunima tona)	Odlaganje otpada	Spaljivanje	Nasipavanje	Recikliranje
EU	2.537.770.000	47,4	1,5	10,2	36,2
Belgija	63.152.384	8,2	4,3	0	73,9
Bugarska	120.508.475	97,9	0	0	2
Češka	25.381.426	17,3	0,4	29,1	48,1
Danska	20.981.931	21,7	0	0	57,6
Njemačka	400.071.672	19,2	2,3	25,3	42,7
Estonija	24.277.879	65,6	0	11,9	20
Irska	15.251.689	42,6	1	37,4	12,7
Grčka	72.358.026	88,4	0	8,1	3,2
Španjolska	128.958.523	47,9	0	12,6	36,1
Francuska	323.474.270	29,3	2	10,7	53,6
Hrvatska	5.277.598	51,1	0	2	45,5
Italija	163.995.048	16	5,2	0,2	76,9
Cipar	2.462.503	58,9	0	25,9	13,5
Latvija	2.532.684	34,8	0	0,9	55,5
Litva	6.644.315	67,6	0,1	2,5	25,8
Luksemburg	10.130.076	38,3	0	16	43,3
Mađarska	15.938.077	39,4	0,7	3,7	47,3
Malta	1.965.514	28,9	0,4	37,5	33,3
Nizozemska	141.024.020	45,4	1	0	45,7
Austrija	61.225.037	38,6	0,2	20,1	34,7
Poljska	182.005.677	24,9	0,4	21,5	50,5
Portugal	14.739.135	31,8	10	0	55
Rumunjska	177.562.905	94,4	0	0,6	3,7
Slovenija	5.494.362	9,2	0,6	33,5	51,8
Slovačka	10.606.966	53,8	0,8	0	40,9
Finska	122.869.183	80,9	0,5	0	13,8
Švedska	141.625.718	84,4	0,1	1,6	9,3
Ujedinjeno Kraljevstvo	277.254.977	41,5	3,6	10,4	43,6
Island	1.067.319	30,7	0	0,6	66
Norveška	11.131.594	17,9	0,5	5,3	40,5

Izvor: izradila autorica prema: Eurostat. Dostupno na: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wastrt&lang=en (07.09.2019.)

Tablica 4 prikazuje obradu otpada u Europskoj Uniji od strane njenih članica. Tako je 2016. godine u Europskoj Uniji obrađeno otprilike 2 i pol milijarde tona otpada. Doduše, ta količina obuhvaća i otpad uvezen u EU te se stoga zabilježene količine ne mogu

izravno usporediti s količinama stvorenog otpada. Gotovo polovina (47,4%) otpada obrađenog u Europskoj Uniji nije zbrinuta spaljivanjem, već na neki drugi način. Osim toga, 36,2% otpada obrađenog u Europskoj Uniji poslano je na recikliranje. Tek nešto više od jedne desetine (10,2%) otpada bilo je obrađeno nasipavanjem, odnosno zatrpavanjem pod zemlju dok je preostali dio poslan na spaljivanje uz energetsku oporabu. Mogu se primijetiti znatne razlike među državama članicama EU-a u pogledu uporabe različitih načina obrade. Primjerice, u nekim su državama članicama zabilježene vrlo visoke stope recikliranja (Italija i Belgija), dok je u drugima prevladavalo odlaganje (Bugarska, Rumunjska, Grčka, Švedska i Finska).

Tablica 5. Komunalni otpad u Europskoj Uniji

Država	Komunalni otpad (kg/st)	Udio recik. i komp. otpada	Udio odlagališta pod zemljom
EU	482	47%	25%
Danska	777	48%	1%
Malta	647	8%	92%
Cipar	640	19%	81%
Njemačka	626	66%	1%
Luksemburg	614	48%	17%
Irska	567	42%	22%
Austrija	564	59%	3%
Nizozemska	520	53%	1%
Francuska	510	42%	22%
Finska	504	42%	3%
Grčka	497	17%	82%
Italija	497	51%	28%
Velika Britanija	482	45%	28%
Portugal	453	30%	49%
Slovenija	449	58%	24%
Litva	444	50%	31%
Španjolska	443	30%	57%
Švedska	443	49%	1%
Belgija	420	54%	1%
Latvija	410	28%	72%
Bugarska	404	32%	64%
Hrvatska	403	21%	78%
Mađarska	379	35%	51%
Estonija	376	32%	12%
Slovačka	348	23%	66%
Češka	339	34%	50%
Poljska	307	44%	37%
Rumunjska	261	15%	80%

Izvor: izradila autorica prema: http://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20180405PHT01042/20180405PHT01042_original.jpg (07.09.2019.)

Iz Tablice 5 vidljivo je kako se 47% komunalnog otpada u EU reciklira i kompostira. Međutim, prakse se među zemljama značajno razlikuju, a brojne članice za zbrinjavanje komunalnog otpada još uvijek koriste odlaganje pod zemljom. Odlaganje pod zemljom vrlo je nepopularno u zapadnoj Europi – u Belgiji, Nizozemskoj, Švedskoj, Danskoj i Njemačkoj (1%), Austriji i Finskoj (3%), dok je iznimno popularno na jugu Europe. Čak 12 zemalja odlaže pod zemljom više od polovice komunalnog otpada, a Hrvatska je s udjelom od 78% među najgorima – uz Maltu (92%), Grčku (82%), Cipar (81%), Rumunjsku (80%), Latviju (72%), Slovačku (66%) i Bugarsku (64%). Najveći udio recikliranog i kompostiranog otpada ostvaruju Njemačka (66%), Austrija (59%), Slovenija (58%), Belgija (54%), Nizozemska (53%), Italija (51%), Litva (50%), Švedska (49%), Danska (48%) i Luksemburg (48%), dok su blizu EU prosjeka (47%) Velika Britanija (45%.), Poljska (44%) i Francuska (42%). Malta je reciklirala i kompostirala svega 8% komunalnog otpada. Slijede je Rumunjska (15%), Grčka (17%), Cipar (19%) i Hrvatska (21%).

Ključno načelo zakonodavstva o otpadu u Europskoj Uniji odnosi se na gospodarenje otpadom prema „hijerarhiji otpada“ (tj. sprečavanje gomilanja otpada, priprema za ponovnu upotrebu, recikliranje, kao i druge metode oporabe i odlaganja). Takav pristup je ključan za dobivanje veće vrijednosti iz resursa, u čemu recikliranje igra presudnu ulogu. Cilj se ogleda u zadovoljenju potreba nacionalnog gospodarstva korištenjem sekundarnih sirovina izrađenih od recikliranog otpada, sprječavanjem utjecaja na okoliš povezanim s obradom, odnosno rafiniranjem neoštećenih materijala doprinoseći sigurnosti opskrbe.[78]

U ovom pogledu napredak Europe postiže se u cilju recikliranja više otpada, koristeći komunalni otpad (otpad iz kućanstva), kao i ambalažni otpad kao primjere.

[78] *Waste recycling.* [online] Dostupno na: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/waste-recycling-1/assessment (08.09.2019.)

Za navedene dvije vrste otpada u zakonodavstvu EU-a postoje zakonski obvezujući kvantitativni ciljevi za recikliranje. Okvirna direktiva o otpadu postavlja cilj od 50% komunalnog otpada koji će se do 2020. reciklirati u pojedinim zemljama (osim Turske i Švicarske).[79]

Direktiva o ambalažnom i komunalnom otpadu (94/62/EC)[80] zahtijevala je da zemlje članice Europske Unije do 2008. godine recikliraju najmanje 55% ambalažnog otpada. 2015. godine Europska komisija predložila je novi niz ambicioznijih ciljeva za recikliranje komunalnog i ambalažnog otpada, kao dio svoje strategije kružne ekonomije. Ipak dio zemalja, podbacio je te nije ispunio zahtjeve Europske Unije, odnosno direktive o ambalažnom i komunalnom otpadu.

Stopa recikliranja komunalnog otpada kontinuirano je rasla za 13% u zemljama Europske Unije u razdoblju od 2004. do 2014. godine što jasno ukazuje na poboljšanja u gospodarenju otpadom. U 2014. godini reciklirano je 43% komunalnog otpada koji se stvara u Europskoj Uniji, uključujući recikliranje i kompostiranje materijala. Nadalje, razlika u učinkovitosti recikliranja komunalnog otpada između zemalja s najvišim i najnižim stopama recikliranja je velika. Tako su Njemačka, Austrija, Belgija, Švicarska, Nizozemska i Švedska, postigle stope recikliranja od 50% ili više, dok je šest zemalja recikliralo manje od 20%, uključujući dvije zemlje s manje od 10%. Tako je deset zemalja, odnosno Češka, Cipar, Mađarska, Italija, Latvija, Litva, Poljska, Portugal, Slovenija i Ujedinjeno Kraljevstvo, ostvarilo značajan napredak, s povećanjem stope recikliranja od preko 15% 2004. i 2014. godine.[81]

S druge strane, rezultati na području ambalažnog otpada slična su onima u komunalnom otpadu: stopa recikliranja ambalažnog otpada porasla je s 55% u 2004. na

[79] Ibid
[80] Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0852&from=EN (09.09.2019.)
[81] *Recycling rate of municipal waste.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=sdg_11_60 (09.09.2019.)

65% u 2013. godini, tj. Za 10% u Europskoj Uniji. Na razini Unije, 24 zemlje 2014. godine su reciklirale 55% ili više svog ambalažnog otpada, a stopa recikliranja u 2014. godini varirala je od 81% u Belgiji do 41% na Malti, ali u prosjeku su razlike u stopama recikliranja među zemljama smanjene od 2004. godine. Najveća povećanja od 2004. do 2014. godine bila su od preko 30%, a dogodile su se u Bugarskoj, Cipru, Malti i Sloveniji. Još devet zemalja uspjelo je povećati stopu recikliranja za više od 15%.[82]

Sami čin uvođenja i provedbe direktiva Europske Unije, kao nacionalnih politika i ciljeva, rezultiraju poboljšanjima u vidu recikliranja i odnosa prema otpadu. Ipak, bitno je napomenuti kako regionalna i lokalna politika unutar zemalja i dalje igraju značajnu ulogu u tom procesu.

[82] *Recycling rate of packagingl waste.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=ten00063 (09.09.2019.)

6. ZAKLJUČAK

Većina gradova doživljava snažan rast koji se ogleda u ubrzanom širenju, a taj rast, kako rad i prikazuje, predviđa se u zemljama s niskim dohotkom, primjerice, u Africi i Aziji. Procjenjuje se da će do 2050. godine 6,5 milijardi ljudi živjeti u urbanim središtima, što će u tim godinama predstavljati otprilike dvije trećine projiciranog svjetskog stanovništva. Sama urbanizacija nudi brojne prednosti stanovnicima, uključujući bolje mogućnosti za zaposlenje, a samim time i prilike za veće prihode, dok bi tvrtke u tom polju mogle profitirati kroz niže ulazne troškove, bolje suradnje i razne inovacijske mogućnosti. Ipak, s druge strane urbanizacija donosi i razne izazove, kao i posljedice. U radu se donosi zaključak kako u tom slučaju gradske i lokalne vlasti u suradnji s europskim tijelima moraju planirati i kontrolirati utjecaj urbanizacije na siromaštvo, nejednakost, promet, klimatske promjene i ine faktore.

Pojam ekološke održivosti usko je povezan s održivim razvitkom koji zadovoljava potrebe današnjice, a isti pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija. Koncept održivog razvitka tako podrazumijeva proces prema postizanju ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva. Spomenuta ekološka održivost pod konstantnim je narušavanjem od strane populacije, što na kraju rezultira urbanim siromaštvom u gradovima. Taj trend se veže uz nedostatak dohotka i sredstava potrebnih da se osigura održiva egzistencija, glad i neuhranjenost, nedostupnost ili ograničenu dostupnost obrazovanja, kao i drugih temeljnih usluga. Iako situacija u Europi nije kritična kao u određenim dijelovima svijeta gdje je urbano siromaštvo češća pojava, trend migracija stanovništva iz raznih regija u Europu, nalaže da Europa razvija razne programe i inicijative vezane uz urbanizaciju i njen razvoj, kako bi istu smanjila ili pravilno raspodijelila. U tom cilju Europska Unija izdaje niz spomenutih direktiva i načela u cilju promjene svijesti stanovnika, ali i samih vlasti država članica oko očuvanja okoliša.

U skladu s navedenim, Europska Unija je donijela niz odredbi kojima se procjenjuju, ali i daju naputci o reciklaži, odnosno zbrinjavanju otpada. U radu je navedeno kako se ključno načelo zakonodavstva o otpadu u Europskoj Uniji odnosi na gospodarenje otpadom prema „hijerarhiji otpada“, odnosno sprečavanjem gomilanja otpada, pripremanja za ponovnu upotrebu, recikliranje, kao i druge metode oporabe i odlaganja. Tako izbjegavanje proizvodnje otpada prvi je izbor kod zaštite okoliša. Međutim, sve što stanovništvo troši, prije ili kasnije pretvori se u otpad.

Prema tablicama dostupnim u radu, vidi se povezanost između razvijenih zemalja, odnosno zemalja u razvoju i politike o recikliranju i samom odnosu prema otpadu. Rezultati govore da razvijene države više brinu o reciklaži otpada ili o drugim načinima djelovanja s otpadom, dok zemlje u razvoju često taj problem zanemaruju te njeguju kulturu nasipavanja otpada što će u bliskoj budućnosti rezultirati ekološkom katastrofom. Također, razvijene zemlje djeluju u vidu otkrivanja alternativnih tehnologija zbrinjavanja otpada te konstantno donose odluke u vidu očuvanja okoliša, kao i smanjenja utjecaja otpada na isti.

LITERATURA

Knjige

1. Brown, L. (2001) *Eradicating Hunger: A Growing Challenge, State of the World 2001.* New York: W.W. Norton & Co.

2. Glavač, V. (2001) *Uvod u globalnu ekologiju*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja.
3. Goodstein, E. (2003) *Ekonomika i okoliš*. Zagreb: Mate.

4. Kalambura S., Racz A. (2015) *Održivo gospodarenje otpadom*, Zagreb: Zdravstveno veleučilište.

5. Lockheed, M. E., Verspoor, A. M. (1991) *Improving primary education in developing countries.* New York: Oxford University Press for World Bank.
6. McDonald, J., McMillen, D. (2008) *Urban economics and real estate : theory and policy*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.
7. Srpak, M. (2017.) *Ekološka održivost*. Čakovec: Međimursko veleučilište u Čakovcu.

8. Taylor, J., Hardy, K. (1986) *Consumer Demand in China: A Statistical Factbook*. Boulder: Westview Press.

9. Tišma, S., Funduk, M. (2016) *Izazovi politike zaštite okoliša u Hrvatskoj i odabranim novim članicama Europske Unije u razdoblju 2014.–2020*. Zagreb: Irmo.

10. Wertheimer- Baletić, A. (1999) *Stanovništvo i razvoj.* Zagreb: Mate.

Znanstveni i stručni članci

1. Afrić, K. (2002) Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema. *Ekonomski pregled, 53* (5-6), str. 578-594. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/28358
2. Bjelajac, S. i Vrdoljak, D. (2009) Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 2 (3), str. 2-19. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/136157

3. Bošnjak, D. i Ižaković, I. (2017) Urbana mobilnost. *Paragraf*, 1 (1), str. 77-94. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/188420
4. Čaldarović, O. (1987) Socijalna pravda i nejednakosti – prilog razmatranju socijalne stratifikacije u urbanim sredinama*. Revija za sociologiju*, 17 (1-2), str. 105-119. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/155739
5. Dociu, M., Donarintu, A. (2012) The Socio-Economic Impact of Urbanization. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 2 (1), str. 47-52. Dostupno na: https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2014/06/The%20Socio-Economic%20Impact%20of%20Urbanization.%20Dociu%20Madalina%20and%20Dunarintu%20Anca.pdf
6. Grgurić, I. (2011) *Europe 2020 – europska strategija za pametan, održiv i uključiv razvoj*, Revija za socijalnu politiku, Vol. 18, No. 1, str. 119-124
7. Juras Antić, I. (2012) *Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj uniji i Hrvatskoj*. *Hrvatska i komparativna javna uprava,* Vol 12, No. 2, str. 463-488. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/132534
8. Kone, S., M. (2018) Urbanization as a Transformative force*. International Journal of Scientific & Engineering Research*, 9 (3), str. 27-46. Dostupno na: http://wcr.unhabitat.org/wp-content/uploads/2017/03/Chapter2-WCR-2016-1.pdf
9. Linden, E. (1996) The Exploding Cities of the Developing World. *Foreign Affairs,* 75 (1), str. 52-65. Dostupno na: https://www.jstor.org/stable/20047467
10. Nguyen, H. and Nguyen, L. (2018) The relationship between urbanization and economic growth. *International Journal of Social Economic*s, 45, (2), str. 316-339. Dostupno na: https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01068271/document

Web izvori

1. *7th environment action programme.* [online] Dostupno na: https://www.eea.europa.eu/policy-documents/7th-environmental-action-programme (01.09.2019.)
2. *Acquis Urban.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/document/pdf/saarbrucken_urban_en.pdf (02.09.2019.)

3. *Causes of urbanization.* [online] Dostupno na: https://www.conserve-energy-future.com/causes-effects-solutions-urbanization.php (28.08.2019.)

4. *Community initiative concerning urban areas (urban), 1994-1999*. [online] Dostupno na: https://cordis.europa.eu/programme/rcn/526/en (02.09.2019.

5. Correlates, Determinants & Consequences. [online] Dostupno na: https://ourworldindata.org/urbanization (27.08.2019.)

6. https://econpapers.repec.org/RePEc:hur:ijaraf:v:2:y:2012:i:1special:p:47-52

7. *Eurostat – statistički podaci o otpadu.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics/hr#Statisti.C4.8Dki_podatci_o_otpadu (07.09.2019.)

8. *Explanatory memo: European urban initiative- post 2020* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/brochure/explanatory_memo_eui_post_2020_en.pdf (04.09.2019.)

9. *Globalna urbanizacija i njene posljedice*. [online] Dostupno na: https://funkymem.com/zones/globalna-urbanizacija-i-njezine-posljedice (28.08.2019.)

10. *Impacts of urbanization*. [online] Dostupno na: https://sites.google.com/site/impactsofurbanisation/economic-impacts (27.08.2019.)

11. *National urban orienteering trials – Bristol 2005. [online]* Dostupno na: http://www.irational.org/cgi-bin/urban_orienteering/bristol_map/bristol_map.pl (03.09.2019.)

12. *ONPV.* [online] Dostupno na: https://www.cget.gouv.fr/ressources/etudes-et-evaluations-observation-prospective/observatoire-national-de-la-politique-de-la-ville (05.09.2019.)

13. *Recycling rate of municipal waste.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=sdg_11_60 (09.09.2019.)

14. *Recycling rate of packagingl waste.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=ten00063 (09.09.2019.)

15. *Strategija Europa 2020*. [online] Dostupno na: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/Strategija-EUROPA-2020.-hr.pdf str. 13 (12.08.2019.)

16. Šućur, Z. (2016). Urbano i ruralno siromaštvo u Republici [online] Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/304139/urbano%20i%20ruralno%20siromastvo%20u%20rh.pdf (29.08.2019.)

17. *The state of national urban policy in France*. [online] Dostupno na: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/national-urban-policy-France.pdf (04.08.2019.)

18. *The state of national urban policy in Germany*. [online] Dostupno na: https://www.oecd.org/regional/regional-policy/national-urban-policy-Germany.pdf (04.09.2019.)

19. *The urbanisation of Europe and the world*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/urban2014/doc/issues_paper_annex.pdf (01.08.2019.)

20. *Toledo informal ministerial meeting on urban development declaration.* [online] Dostupno na: https://www.mdrap.ro/userfiles/declaratie_Toledo_en.pdf (02.09.2019.)

21. *UN - Report of the World Summit for Social Development*. [online] Dostupno na: http://www.un.org, (29.08.2019.)

22. *Urban II Leipzig*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2000-2006/european/urban-ii-leipzig (03.09.2019.)

23. *Urbani razvoj.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/ (01.09.2019.)

24. *Urbanization and health*. [online] Dostupno na:http://www.who.int/bulletin/volumes/88/4/10-010410/en/ (27.08.2019.)

25. *Urbanization will change the (developing) world.* [online] Dostupno na: https://www.forbes.com/sites/danielrunde/2015/02/24/urbanization-development-opportunity/#2a18cb7b6ca3 (28.08.2019.)

26. *Urbanization: An Environmental Force to Be Reckoned With.* [online] Dostupno na: https://www.prb.org/urbanization-an-environmental-force-to-be-reckoned-with/ (26.08.2019.)

27. *Waste generation and waste treatment*. [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/waste/data/database (06.09.2019.)

28. *Waste recycling.* [online] Dostupno na: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/waste-recycling-1/assessment (08.09.2019.)

29. *What are the causes of urbanization in poor countries?* [online] Dostupno na: https://www.theclassroom.com/what-are-the-causes-of-urbanization-in-poor-countries-13660201.html (29.08.2019.)

30. *What causes urbanization?* [online] Dostupno na: http://www.geography.learnontheinternet.co.uk/topics/urbanisation.html (28.08.2019.)

31. *What is urban innovative action?* [online] Dostupno na: https://www.uia-initiative.eu/en/about-us/what-rban-innovative-actions (03.09.2019.)

32. *WHO – environment and health.* [online] Dostupno na: http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health (31.08.2019.)

33. *Zaštita okoliša i održivi razvoj.* [online] Dostupno na: https://uprava.gov.hr/zastita-okolisa-i-odrzivi-razvoj/13847 (30.08.2019.)

34. *Živjeti dobro unutar granica našeg planeta.* [online] Dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/hr.pdf , str. 3 (30.08.2019.)

POPIS SLIKA I TABLICA

Slike

Slika 1. Postotak urbane populacije u svijetu 8
Slika 2. Dobna struktura siromašnih u RH prema stupnju urbaniziranosti 25
Slika 3. Zaposlenička struktura siromašnih u Republici Hrvatskoj prema stupnju urbaniziranosti 26
Slika 4. Stambeni statusi siromašnih osoba u Republici Hrvatskoj prema stupnju urbaniziranosti 27

Tablice

Tablica 1. Broj stanovnika određenih zemalja i gradova Europske Unije 28
Tablica 2. Broj stanovnika u hrvatskim županijama i gradovima 29
Tablica 3. Ukupne količine stvorenog otpada u Europskoj Uniji 51
Tablica 4. Obrada otpada u Europskoj Uniji 52
Tablica 5. Komunalni otpad u Europskoj Uniji 53

ŽIVOTOPIS